

Año LVIII. urtea

141 - 2026

Urtarrila-ekaina

Enero-junio

FONTES LINGVÆ VASCONVM STVDIA ET DOCUMENTA

SEPARATA

**Aditz trinkoen osaeraren
gaineko proposamen
berri bat**

Aitor Lizardi Ituarte

Sumario / Aurkibidea

Fontes Linguae Vasconum. Studia et Documenta

Año LVIII. urtea - N.º 141. zk. - 2026

Urtarrila-ekaina / Enero-junio

ARTIKULUAK / ARTÍCULOS / ARTICLES

Poetika feministen lehen harria euskal literaturan: Amaia Lasaren hastapeneko olerkigintza Ane Arrastoa Villagran	9
Euskarazko hizkuntza-jolasak Oroitz Jauregi, Irantzu Epelde	41
Erdialdeko euskararen presentzia Irungo gazteen euskaran Alexander Artzelus, Diego de Alba	71
Maskulinitate eta feminitate ereduak Ramon Saizarbitoriaren ipuingintzan Nagore Fernandez-Zabala	121
Egitura arazleak mendebaldeko euskaraz: <i>arazo eta eragin</i> Jon Etxebarria Zarandona	149
Initial peaks and final contours in wh-questions from Irun Nerea Delgado	181
Aditz trinkoen osakeraren gaineko proposamen berri bat Aitor Lizardi Ituarte	211
Gazteen hizkuntza hautuak eta euskararen erabilera ahozko komunikazioan: Durangoko kale-inguruneko azterketa Ane Gabikagogeaskoa Pagonabarraga, Asier Romero Andonegi, Mari Mar Boillos Pereira	247
Los prejuicios del hablante monolingüe de español ante el fenómeno de alternancia de código en el discurso oral de los hablantes bilingües de euskera-español Dara Acosta Vizcaíno, María Nayra Rodríguez Rodríguez	273
Idazlanak aurkezteko arauak / Normas para la presentación de originales / Rules for the submission of originals	307

Aditz trinkoen osaeraren gaineko proposamen berri bat

Un nuevo análisis sobre la formación de los verbos sintéticos en euskara

A new proposal on the formation of Basque synthetic verbs

Aitor Lizardi Ituarte
Euskal Herriko Unibertsitatea (EHU)
aitor.lizardi@ehu.eus
<https://orcid.org/0000-0002-3213-6725>

DOI: <https://doi.org/10.35462/flv141.7>

Artikulu hau Eusko Jaurlaritzaren Doktoretza Ondoko Programari (2024-2027) esker idatzi da, *Hizkuntzalaritza Diakronikoa, Tipologia eta Euskararen Historia* (IT1534-22) ikerketa-taldearen barruan. Eskerrak eman nahiko nizkioke Karlos Arregiri, proposamena hobetzen eta artikulua fintzen emandako laguntzagatik. Bi berrikusle anonimori ere eskerrak eman nahiko nizkieke artikulua hobetzeko eginiko iruzkinengatik. Egon litezkeen akatsen erantzule bakar, nolanahi ere, ni neu naiz.

Jasotze data: 2025/10/17. Behin-behineko onartze data: 2026/03/16. Behin betiko onartze data: 2026/04/08.

Lan hau *Creative Commons Aitortu-EzKomertziala 4.0 Nazioartekoa* lizentzia baten mende dago.

LABURPENA

Artikulu honetan euskarazko aditz trinkoen osaerari buruzko analisi berri bat proposatuko dut. Ohiko analisisietako A-Denb mugimenduak AS eta DenbS arteko proiektzioak onartzen ez duela-eta (ezeztapena, partikula modalak), Arregiren eta Nevins-en (2012) aditz perifrastikoen eredua hartu eta trinkoetara hedatuko dut. Aditz tasuna Denb-ek deribazioan jasotzen dituen tasunetarik bat dela proposatuko dut, A-tik Komunztatu (*Agree*) bidez jaso, eta aditz trinkoen erroa, perifrastikoen legea, zatiezina dela, Denb-eko tasunen gauzapean den neurrian. Bide horretatik, aditz trinkoen zenbait propietate azaltzen ere saiatuko naiz, hala nola trinkoak osatzeko gai diren aditzen berezitasuna.

Gako hitzak: aditz trinkoak; ezeztapena; partikula modalak; Morfologia Banatua.

RESUMEN

Este artículo propone un nuevo análisis de los verbos sintéticos en euskara. Desde la observación de que el movimiento V-T no deja lugar para otras proyecciones entre SV y ST (negación, partículas modales), asumiré el modelo de verbos analíticos de Arregi & Nevins (2012) para ampliarlo a los sintéticos. Propongo que, durante la derivación, T, entre otros rasgos, adopta un rasgo verbal mediante la concordancia con V, y que la raíz de los verbos sintéticos, al igual que el de los analíticos, es indivisible, ya que es la realización de los rasgos en T. Asimismo, intentaré dar respuesta a ciertas propiedades de estos verbos, como la propiedad distintiva del reducido grupo de verbos que acepta formas sintéticas.

Palabras clave: verbos sintéticos; negación; partículas modales; Morfología Distribuida.

ABSTRACT

This work presents a novel analysis of Basque synthetic verb formation. Since traditional V-to-T movement excludes further projections between VP and TP (such as negation or modal particles), I adopt Arregi & Nevins' (2012) model for analytic verbs and extend it to synthetic ones. I argue that, along with other features, T acquires a verbal feature via Agree with V, and that the verbal root is not decomposable, as in analytic verbs, since it reflects the features present in T. I also account for certain properties of Basque synthetic verbs, including in what sense the limited number of verbs that allow synthetic forms are different.

Keywords: synthetic verbs; negation; modal particles; Distributed Morphology.

1 SARRERA. 2 A-DENB ONDOKOTASUNA HAUSTEKO HAUTAGAIK: EZEZ-TAPENA ETA PARTIKULA MODALAK. 2.1 Ezeztapena. 2.2 Partikula modalak. 3 ADITZ LAGUNTZAILEEN OSAERA ARREGIREN ETA NEVINSEN (2012) PROPOSAMENEAN. 4 EUSKAL ADITZ TRINKOAK SISTEMAN INTEGRATZEN. 4.1 Aditz trinkoen morfologiaz bi hitz. 4.2 Aditz trinkoen osaera. 4.3 Bazterbide labur bat: honek guztiak aditz laguntzailearen ereduari nola deragion. 4.4 Ez, Part eta Denb buruen arteko besarkadura harremanez. 5 ONDORIOAK. 6 ERREFERENTZIAK.

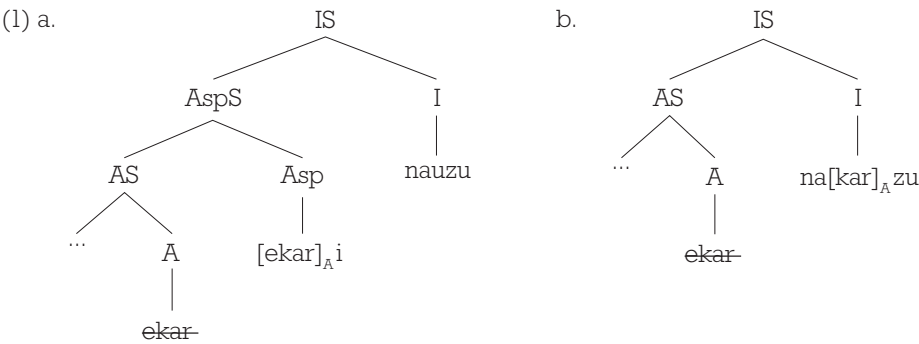
1 SARRERA

Euskal aditzak, oro har, arreta nabarmena jaso du euskal hizkuntzalaritzan, eta hainbat izan dira haren osaeraren azalpen moduan proposatu diren analisiak (Albizu, 2001, 2002; Arregi & Nevins, 2012; Laka, 1993; Rezac, 2006). Horien artean, Lakaren (1993) lana nabarmengarri da, ikuspuntu formal batetik euskal aditz sistemaren morfologiarako lehenetariko analisia izaki, haren berezitasun zenbait azaltzeko gai izan zen eta; besteak beste, ergatiboaren lekualdatzea edota adizki trinko eta perifrastikoen arteko bereizketa. Horregatik, eragin aipagarria izan du analisi horrek euskal aditz morfologiaren edozein lanetan.

Zorrotz dezagun arreta aditz trinkoetara. Lakaren (1993) arabera, euskaraz aditz perifrastiko eta trinkoak izatearen arrazoia Aspektu Sintagmaren (AspS) presentzian edo faltan datza. Zehazki, honela azaltzen du Lakak (1993) aditz trinkoen sorrera. Euskaraz, aditz nagusiaren erroa, Aditz (A) buruan sortua, morfema lotua da eta, beraz, oinarri bati batu beharrean gertatzen da. Aspektu burua A-ri behar duen oinarri hori eskaintzeko gai da eta, (1a)k darakutsan bezala, AspS egituran presente badago, A-k Asp-era mugitzea nahikoa du; hala, A ez da Inflexiora (I)¹ mugitzen eta, ondorioz, aditz perifrastikoa sortzen da. Aitzitik, AspS-rik ez den kasuetan, A-k I-ra jo behar du oinarri bila eta mugimendu horren bidez sortzen da aditz trinkoa, (1b) adibidean ikusten den gisa. Analisi honen alde on bat da datu enpiriko esanguratsu bat azaltzeko gai dela,

1 Garai bateko *Inflexio Sintagmaren* (IS) baliokide eguneratutzat erabiliko dut *Denbora Sintagma* (DenbS) izendapena, egun oro har halaxe egiten da eta.

hots, aditz trinkoek aspektu balioan oposiziorik ez dutela agertzen, aspektu puntukaria baita euren balio posible bakarra.

(Laka, 1993, 31. or.)

Hainbat dira halako analisi baten ondorioak. Artikulu honen asmoei dagokienez, horien artean hau dateke garrantzitsuena: aditz trinkoa osatzeko A-tik I-rako mugimendua gertatzen bada, A eta I artean ezin da tarteko beste proiektziorik izan. Izan ere, Travis-en (1984) Buru Mugimenduaren Murriztapena (*Head Movement Constraint*) aintzat hartzen badugu, «X⁰ bat zuzenean gobernatzen duen Y⁰ batera soilik mugi daiteke»² (Travis, 1984, 131. or.).

Lakak (1993) bere analisisia plazaratu zuen garaian, A eta I bitartean ez zen beste proiektziorik, AspS-z gain. Alabaina, euskal gramatikaren gaineko lanak hazi ahala, posizio horretarako zenbait elementu proposatu izan dira; besteak beste, ezeztapena (Arriortua, 2017; Ortiz de Urbina, 1993, 1994) edota partikula modalak (Lizardi Ituarte, 2024; Monforte, 2020). Analisi bide horiek, baina, talka egiten dute A eta I-ren artean beste proiektziorik egon ezin den ideiarekin.

Gatazka horren aurrean bi konponbide-lerro posible daude, zilegiak bi-biak ere: (i) elementu horiek (ezeztapena, partikula modalak) beste posizio batean sortzen direla proposatzea, edo (ii) aditz trinkoaren osaerarako A eta Denb arteko ondokotasunik gabeko analisi bide bat marraztea. Oraino, lehen hautu horretan miazteari ekin zaio, beherago ikusiko dugunez. Bide hori posible dela ukatu gabe, baina, artikulu honen helburua bigarrenari leiho bat irekitzea da, bide horretatik aurrera egitea ere posible dela erakuste aldera. Horrenbestez, artikulu honetara aditz trinkoen osaerarako beste proposamen bat ekarriko dut, Arregiren eta Nevinsen (2012) aditz laguntzaileen osa- ketarako eredua oinarri hartuta.

Hona artikulu honetan aurkeztuko dudan proposamenak dakarren ideia nagusia: A eta Denb buruen arteko harremana Komunztatu (*Agree*) bidezkoa da, ez, esan izan den

2 Jatorrizkoan: «Head Movement Constraint: an X⁰ may only move into the Y⁰ which properly governs it» (Travis, 1984, 131. or.).

bezala, buru mugimendu bidezkoa. Ikusiko dugunez, ikuspegia bide horretara zuzentzeak, A eta Denb artean bestelako proiektzioei bide emateaz gain, aditz trinkoen beste zenbait ezaugarri azaltzen ere lagun diezaguke, hala nola forma trinkoak onartzen dituzten aditzen ezaugarri bereizgarria. Laburki azaltze aldera, aditz trinkodun perpausen deribazioa onartzeko, aditzek A buruan, Asp-ekin buru konplexurik osatu gabe ere, interpretazio fonologikoa izan behar dutela proposatuko dut hemen. Hala, euskarazko aditz gehienek Asp-en testuingurutik landa esponente araurik ez dutenez, aditz trinkorik osatu ezinda geratzen dira. Ildo horri tiraka, gainera, aditz trinkoen galerrako joera historikoaren gaineko aurreikuspena egin dezakegu, _Asp testuingurutik kanpoko Ø morfema markatuak desagertzeko joera dutela planteatuz.

Artikulu hau bost ataletan banatuta dago. Bigarren atalean, ezeztapena eta partikula modalak hartuko ditut mintzagai, haiek baitira, analisi batzuen arabera, A eta Denb-en arteko ondokotasuna oztopa dezaketen elementuak. Hirugarren atalean, Arregiren eta Nevinsen (2012) aditz jokatuaren osaketarako eredua aurkeztuko dut, aditz trinkoetarako nire proposamena eredu horren hedapena izango da eta. Laugarren atalean, aditz trinkoetarako analisi berri bat aurkeztuko dut eta, aditz trinkoen osaeraz gain, ezeztapenarekiko eta partikula modalekiko harremanaz ere mintzatuko naiz. Azkenik, bosgarren atalean ondorioak aurkeztuko ditut.

2 A-DENB ONDOKOTASUNA HAUSTEKO HAUTAGAIK: EZEZTAPENA ETA PARTIKULA MODALAK

Aurretik esan bezala, euskal gramatika aztertu duten lan batzuek zenbait elementu egitura sintaktikora AS-ren gainean eta DenbS-ren azpian lotzen direla proposatu dute. Horien artean bi nabarmen daitezke: ezeztapena eta partikula modalak. Analisi horiek bidean zenbait oztopo topatu dituzte, eta, ziur aski, horietan handiena aditz trinkoen osaeran eragozle izatea izan da. Kritika horien ihardespenez gisa, bestelako analisi batzuk proposatu dira, elementu horien elkartzeko puntuak DenbS-ren gainetik kokatzen dutenak.

Egoera hobeki ulertze aldera, ezagut ditzagun hurbilagoetik analisi horiek eta proposatutako alternatibak.

2.1 Ezeztapena

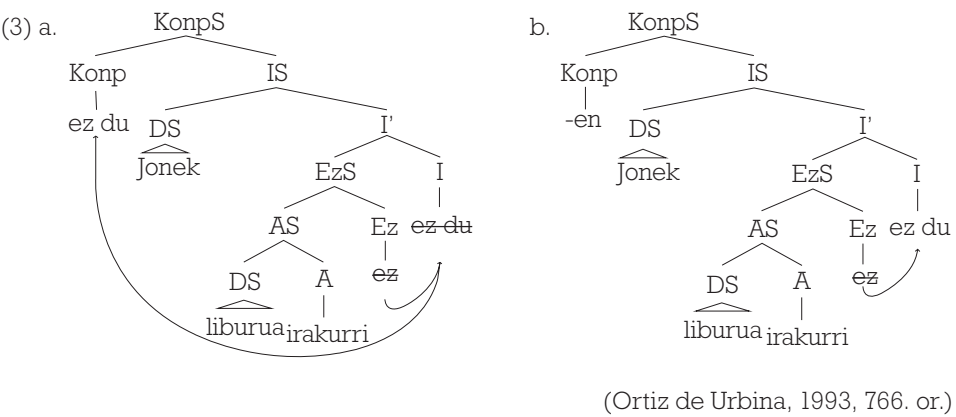
Ezaguna denez, ezeztapenak euskaraz perpausoko elementuen hurrenkera lineala alda dezake. Zehazki, ezeztapenak perpausetan bi hurrenkera eredu daude euskaraz: (i) *ez*-Laguntzailea-[...]-Aditza (2a), eta (ii) Aditza-*ez*-Laguntzailea (2b). Lehena perpaus nagusietan eta mendeko perpaus mota batzuetan ageri da; bigarrena, ostera, zenbait mendeko perpausetara mugatzen da³.

3 Perpaus mota bakoitzak zein hurrenkera onartzen duen xeheago ezagutzeko, ikus Artiagoitia (2003), Duguine (2022) eta Elordieta eta Haddican (2018), besteak beste. Ikuspuntu historiko baterako, ikus Salaberri (2021).

- (2) a. Ez du Jonek liburua irakurri. (ez-du-[...]-irakurri; ez-Lag-Ad)
- b. Jonek irakurri ez duen liburua. (irakurri-ez-du; Ad-ez-Lag)

Datuek ez dute analisi argi bat iradokitzen eta, oraindik orain, gramatikarien artean euskarazko ezeztapenaren analisiaren gaineko eztabaida hetsi gabe dago. Funtsean, auziaren muinean datza ea (2)ko zein hurrenkerak islatzen duen hierarkia sintaktiko oinarritzkoagoa eta zein hurrenkera den, aitzitik, bestetik eratorria: oinarritzkoa (2a) ko ez-Lag-Ad delakoan bagaude, ezeztapena DenbS-ren gainetik sortuko litzateke, Lakaren (1990) bidetik; (2b)ko Ad-ez-Lag hartzen badugu, ordea, ezeztapenak AS eta DenbS arteko lekua hartuko luke.

Azken ildo horretatik abiatzen da Ortiz de Urbinaren (1989, 1993, 1994) analisia. Proposamen horren arabera, euskarazko ezeztapen morfema AS eta DenbS-ren artean kokatzen den EzS baten buru gisa sortzen da; hala, mendeko perpausetako Ad-ez-Lag hurrenkera lortuko genuke. ez-Lag-[...]-Ad ordenan, alabaina, beste urrats bat gehiago jazotzen da: ezker periferiako proiektzio batek Ez⁰ burua erakartzen du, Denb⁰-tik igarota. Horrenbestez, Ortiz de Urbinaren proposamenek (3)ko egituretara eramango gintuzkete euskarazko ezeztapenaren analisi gisa⁴.

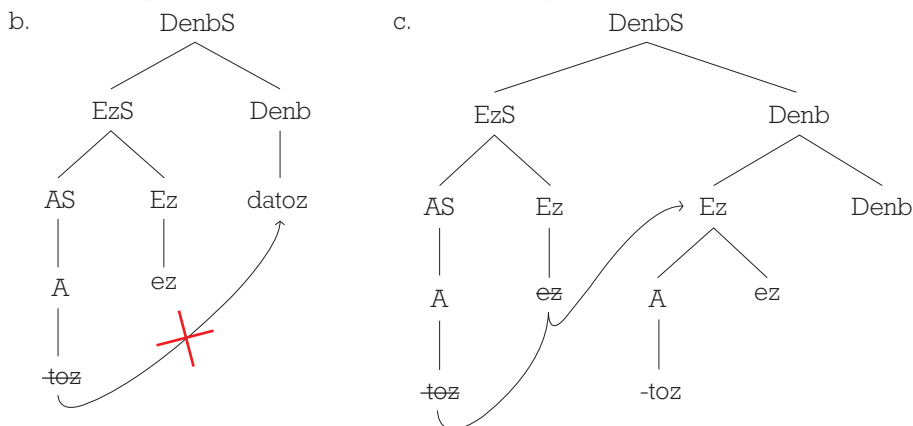
Halako analisi bati egin zaizkion kritiken artean, badira nabarmentzeko zenbait, haren bideragarritasuna zail lezaketenak. Hemen artikulua ren gaiarekin zuzenean lotzen den kritika horietako bat hartuko dugu hizpide: EzS AS eta DenbS (IS) artean kokatzen bada, aditz trinkoak eratzea oztopatu beharko luke.

Horixe da, esate baterako Elordietak eta Haddicanek (2018, 422. or.) aipatzen duten arazoetako bat: euskaraz aditz trinkoa osatzeko A-Denb mugimendua jazotzen dela onartu ohi da, eta ezeztapena AS eta DenbS-ren tartean gertatuko balitz,

4 Ortiz de Urbinaren (1993, 766. or.) arabera, (3a) adibideko ez-Lag-[...]-Ad hurrenkerari dagokion I-Konp mugimendua ezeztapenaren besarkadura propietateengatik agitzen da. Bestetik, mendeko perpausetan, (3b) adibidean kasu, konplementatzailea laguntzaileari klitizatzen zaiola onartzen du. Analisi honen xehetasunetarako, irakurleak jo beza Ortiz de Urbina (1993, 1994) lanetara.

mugimendu hori oztopatuko luke. (4)ko egiturek argiago erakusten dute zeri buruz dihardugun.

(4) a. Ez datoz. (Elordieta & Haddican, 2018, 422. or.)

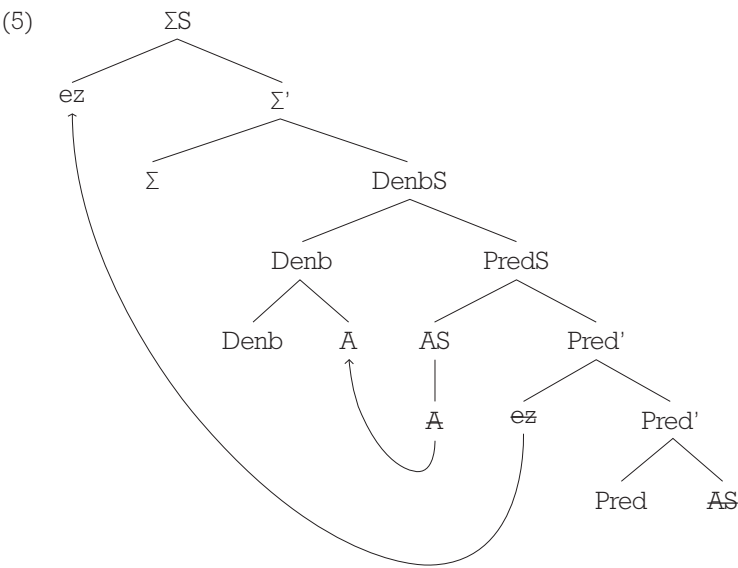
Har dezagun (4a)ko adibidea, aditz trinkoa duen ezezko perpaus bat, *ez datoz* bezalakoa. Oro har, *datoz* bezalako aditz trinko bat osatzeko, A-tik Denb-erako mugimendua gertatzen dela onartu ohi da (Laka, 1993). Bi buru horien artean beste proiektzio bat, EzS kasu, tartekatzen dela onartzen badugu, ordea, A eta Denb buruen ondokotasuna hausten da, eta, ondorioz, aditz trinkoaren osaera morfologikoa ezin gerta litekeela dirudi. Izan ere, ondokotasun horri eusteko (4b)n dugun egiturako operazioen bat izan beharko litzateke, hots, A buruak Denb burua bilatzea Ez burutik igaro gabe; horrek, ordea, Buru Mugimenduaren Murriztapena (Travis, 1984) hautsiko luke⁵. Horrenbestez, A burua Ez-etik igaro beharko da Denb bururako bidean. Hala, Denb⁰-ko buru konplexuak Baker-en (1985) Ispilu Hatsarrea (*Mirror Principle*)⁶ bete behar duela onartzen badugu, hots, buru konplexuak jatorrizko egitura sintaktikoa errespetatu behar badu, (4c)ko egitura izango genuke. Kasu horretan ere, alabaina, A eta Denb ez leudeke ondokotasunean Denb konplexuaren barruan, Ez oraindik oztopo litzateke-eta, eta horrek aditz trinkoa eratzea ezezko egingo luke.

Auzi hau eta beste batzuk konpontzeko, Elordietak eta Haddicanek (2018) eta Haddicanek (2004, 2008), besteak beste, proposatu duten bide bat *ez* morfema DenbS azpiko proiektzioaren baten espezifikatzaile gisa sortzen dela iradokitzea izan da. Hala,

5 Buru Mugimenduaren Murriztapenaren arabera, «X⁰ bat zuzenean menderatzen duen Y⁰ batera bakarrik mugitu liteke [An X⁰ may only move into the Y⁰ which properly governs it]» (Travis, 1984, 131. or.; egilearen itzulpena). Hau da, X⁰-tik Y⁰-rako bidean ezin da tartean dagoen beste Z⁰ bat igaro gabe utzi.

6 Ispilu Hatsarreak dioenez, «deribazio morfologikoei deribazio sintaktikoak zuzenean islatu behar dituzte (eta alderantziz) [The Mirror Principle: Morphological derivations must directly reflect syntactic derivations (and vice versa)]» (Baker, 1985, 375. or.; egilearen itzulpena).

ez luke A eta Denb buruen ondokotasun fonologikoa oztopatuko adizki trinkoak osatzean⁷.

Proposamen hori bideragarri izanagatik, artikulu honetan beste bide batetik joko dugu afera hau konpontzen aldera. *Ez* morfemaren buru izaera auzitan jarri ordez, aditz trinkoa osatzeko eredua birpentsatuko dugu, eta buru mugimendu bidez baino, Komunztatu bidez lortzen dela mahaigaineratuko. Ikuspegi horrek A eta Denb buruen arteko ondokotasunaren gaiari erantzuna ematen dio, eta Ortiz de Urbinaren (1993, 1994) ezeztapenaren analisiaren ildoari, AS eta DenbS arteko buru gisa sortzen dela dioenari, egotzen zaizkion arazoak konpontzen.

2.2 Partikula modalak

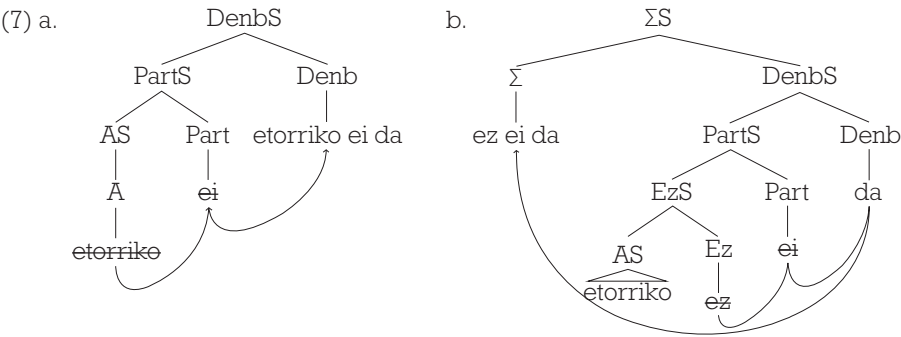
Euskarak badu partikula modal sail bat, perpausari hiztunaren araberako balio epistemiko edo ebidentzialen bat gehitzen diona, ondoko elementu hauek osatua: *ei*, *omen*, *ote*, *bide*, *ahal* eta *al* (Duhalde & Monforte, 2021; Etxepare & Uria, 2016;

7 (5) Elordieta eta Haddican (2018) laneko egituretan inspiratua dago, (75b) eta (77b) adibideetan, zehazki. Adizki trinkodun egiturarik ematen ez badute ere, ohiko onarpenetatik tiraka irudikatu dut: AspSrik gabe eta A-Denb mugimendua onartuta. Hautu horiek analisia erarik sinpleenean erakusteko asmotan egin ditut; egileek ez diote deus adizki trinkodun perpausetan AspSrik badeneko eztabaidan. Nolanahi ere, lan horretan trinkoak osatzeko A-Denb mugimendua onartzen dute: «Itxura guztien arabera, aditz horiek A-Denb mugimenduz deribatzen dira (Laka, 1990) [By all appearances, such verbs are derived by V-T movement (Laka, 1990)» (Elordieta & Haddican, 2018, 422. or.; egilearen itzulpena)». Haddican (2004, 2008) lanetan, ezeztapenerako analisi antzekoa proposatzen da, aldaketa nagusi batekin: *ez*-en sorrera posizioa DenbS azpian kokatzen den buru isildun EzS baten espezifikatzaile posizioa da. Ondoren, *ez* Espez,ΣSra mugitzen da, *ez*-Lag-Ad hurrenkera lortzeko. Haatik, interpretazioa EzSren buru isilean gertatzen da, hori beharrezkoa da-eta partikula modalen eta ezeztapenaren arteko besarkadura zuzena lortzeko. Haddican (2004, 2008) lanetan trinkoei heltzen ez bazaie ere, A-Denb mugimendua erraz txerta daiteke lan horietako analisiaren barruan.

Euskaltzaindia, 1987, 501. or.; Garmendia, 2014; Haddican, 2004; Lizardi Ituarte, 2024; Monforte, 2020; Zubeldia, 2010). Alderdi semantikotik, nabarmentzekoa da perpausaren gaineko besarkadura hartzen dutela, ezeztapenaren eta bestelako operatzaileen gainetik (Haddican, 2008). Hurrenkeraren aldetik, bestalde, laguntzailearen aurretik agertzen dira. Zehazki, polaritate neutroko perpausetan aditz nagusiaren eta laguntzailearen artean hartzen dute leku (6a), edo aditz trinkoaren aitzinean, bestela; ezezko (edo baiezko indartuzko) polaritatedun perpausetan, *ez* (edo *ba-*) eta laguntzailearen (edo aditz trinkoaren) artekoa da euren tokia (6b).

- (6) a. Ainhua gurekin *etorriko* **ei** da.
- b. Ainhua *ez* **ei** da gurekin etorriko.

Ezeztapenaren aldean, euskarazko partikula modaletarako analisiak argiagoa irudi lezake lehen begi kolpean: sintagma bat (PartS, demagun) geneukake AS eta DenbS artean, partikula burutzat leukakeena. Horixe da zenbait ikertzaileek ibiliriko bidea (Elordieta, 1997; Elordieta, 2001; Monforte, 2020). Polaritate neutroko perpausetan, A-Part-Denb mugimendua proposatu ohi dute berauek (7a). Bide horretatik, ezezko (zein baiezko indartuzko) polaritatedun perpausetan, Ortiz de Urbinaren (1999) analisiari jarraikiko bagintzaizkio, Ez-Part-Denb- Σ mugimendua izango genuke (7b).

Azterketa mota honek beste hizkuntza batzuetako antzeko partikulen analisi ohikoe-
nekin egiten du bat, alemanezko partikula modalenarekin kasu (Bayer & Obenauer,
2011; Struckmeier, 2014). Hala eta guztiz ere, pare bat arazo egotzi izan zaizkio:

- (i) (7)ko egiturek hitz ordena azaltzeko balio badute ere, kale egiten dute semanti-
kari ihardesteko orduan: partikula modalek perpaus mailako besarkadura izanik,
DenbS eta Σ S proiektzioen gainetik beharko lukete, egiturak perpausak hartzen
duen esanahia isla dezan.
- (ii) Ezeztapenaren kasuan bezala, partikula modalak AS eta DenbS artean lotzen
badira, aditz trinkoak osatzeko beharrezkotzat hartzen den A-Denb mugimendua
galaraziko lukete.

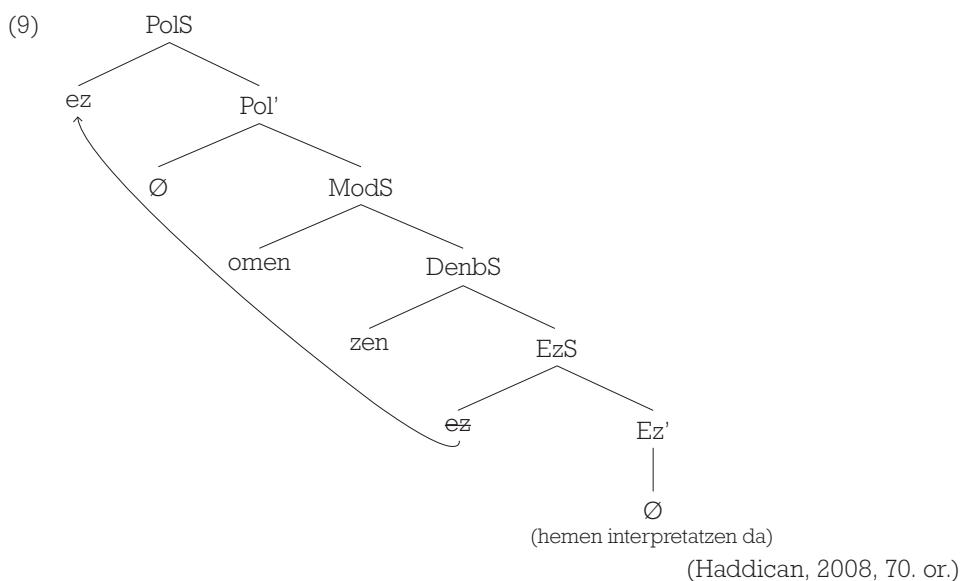
Hasteko, hel diezaiegun besarkadura kontuei. Horixe zen, hain zuzen, Haddican-en
(2004, 2008) kezka iturri nagusietarikoa euskararako beste perpaus eredu bat

proposatzeko orduan. Partikula modalen gaineko ohar berri azpimarragarri bat zekarren horretarako: euskarazko partikula modalek besarkadura zabala hartzen dute, ezeztapenaren eta gisako perpaus mailako gainerako operatzaileen gainekoa, (8)ko perpausaren interpretazioak darakutsan legez.

- (8) Ez omen zen Oiartzunen jaio, #baina ez omen zen kanpoan jaio ere. (Haddican, 2004, 99. or.)

(8) adibidean, besarkadura harremana *ez* > *omen* balitz, perpausaren bigarren zatia egokia litzateke, hauxe genuke-eta interpretazioa: «ez dute esaten Oiartzunen jaio zela, baina ez dute esaten Oiartzundik kanpo jaio zela ere». Alabaina, interpretazio hori ez da posible, *omen* > *ez* baita besarkadura harreman posible bakarra eta, ondorioz, honela soilik uler liteke adibidea, logikarik gabeko interpretazio batean: «Esaten dute ez zela Oiartzunen jaio, baina esaten dute Oiartzundik kanpo ere ez zela jaio».

Horri erantzute aldera, euskararako perpaus egitura berri bat proposatu zuen Haddicanek (2004, 2008): antisimetrian oinarrituta (Kayne, 1994), partikula modalak DenbS gaineko ModS-ren buru gisa kokatzen ditu; *ez* morfema, ostera, DenbS azpiko EzS-ren espezifikatzaile gunean kokatzen du eta PolS-ren (=ΣS) espezifikatzaile mugitzen dela proposatzen; ezeztapenaren interpretazioa, ordea, ez dagokio *ez* morfemari, Ez⁰ buru isilari baizik, analisi honen arabera. Honatx, (9)ko diagraman, Haddicanen (2004, 2008) egitura argiago.

Haddicanen (2004, 2008) bideari atea itxi gabe, ordea, partikulen perpaus mailako besarkadura azaltzeko ere bada biderik (7)n erakutsi dugun analisi modutik abiatuta, hau da, partikula modalen sortze posizioa DenbS azpian eta EzS gainean kokatuta. Izan ere, Haddicanek (2004, 2008) besarkaduraren arazoari azalpen sintaktiko bat bilatzen badio ere, baliteke gakoa semantikan bertan egotea. Partikula modalak, finean,

oro har munduko hizkuntzei erreparatuz, egia baldintzen eremuan mugitzen ez diren elementuak dira, ez baitute perpausaren egia baldintzetan eragiten, hortik kanpoko elementuetan baizik, hizketaldiko parte-hartzaileen egoera epistemikoaren eta informazioaren iturriaren mailan, hain zuzen ere. Eta egia-baldintzetatik at mugitzen diren elementuen ikerketak dioskunez, halako fenomeno gramatikalen berezko tasuna da perpaus mailako ohiko operatzaileek (ezeztapenak, galderak...) ezin dutela euren gaineko besarkadura hartu. Horixe da, esate baterako, Potts-ek (2005, 42. or.) ateratzen duen ondorioetako bat, egia baldintzen dimentsiotik kanpo jokatzeko duten elementuak «besarkaduragabeak» direla dioenean.

Jar dezagun, esate baterako, hitzunaren jarrera negatiboa erakusten duten adjektiboaren adibidea, Gutzmann-en (2015, 31. or.) ildotik. Jarrera negatibodun adjektiboek eta partikula modalek darabilgun gairako esanguratsua diren bi ezaugarri partekatzen dituzte: (i) esanahi aldetik, biek ala biek egia balioetatik kanpoko esanahia adierazten dute, eta (ii) banaketa aldetik, ez dirudite ezker periferian kokatutako elementuak: jarrera negatibodun adjektiboek ohiko adjektiboaren posizio sintaktikoa dutela ematen du (DetS barruan, beraz), eta partikula modalen banaketak DenbS azpiko posizioaren bat iradokitzen du. Bi ezaugarri horiek partekatzeagatik, bien arteko paralelismoa marraz dezakegu.

(10)eko adibideetan, *Kraut* hitza *alemaniar* hitzaren baliokidea da, bere barnean konnotazio negatiboa gordetzen du, baina. Hala, *Kraut* hitza edozer motatako perpausetan gehitzen dugula ere, perpaus mailako gainerako operatzaileen gainetik kokatzen da, eta beti adierazten du hitzunaren une horretako jarrera negatiboa. Ikus dezagun⁸.

- (10) a. Lessing was a Kraut.
 Lessing izan.DENB D Kraut
 'Lessing *Krauta* zen.'
- b. Descartes was not a Kraut. #But I like Germans.
 Descartes izan.DENB ez D Kraut baina ni gustatu.DENB alemaniarrak
 'Descartes ez zen *Krauta*. Baina niri alemaniarrak gustatzen zaizkit.'
- c. A: Was Descartes a Kraut?
 izan.DENB Descartes D Kraut
 'Descartes *Krauta* zen?'
- B: #No, Germans are nice.
 ez alemaniarrak izan.DENB jator
 'Ez, alemaniarrak jatorrak dira.'

(Gutzmann, 2015, 31. or.)

(10a)n perpausa lehenaldian egon arren, hitzunaren alemaniarrekiko jarrera negatiboa ez da lehenaldikoa, lehenaldiak adjektiboaren gaineko besarkadura hartuko balu interpretatuko genukeen bezala, hizketaldiaren unekoa baizik. (10b)n *Kraut* ezezko perpaus batean dago, sintaktikoki ezeztapenaren besarkaduraren barruan, ohiko analisisien arabera; haatik, ezeztapenak ez dio *Kraut* hitzaren konnotazio negatiboari

8 Hona (10)eko glosetako laburdurak: D = determinatzailea; DENB = aditz jokatu.

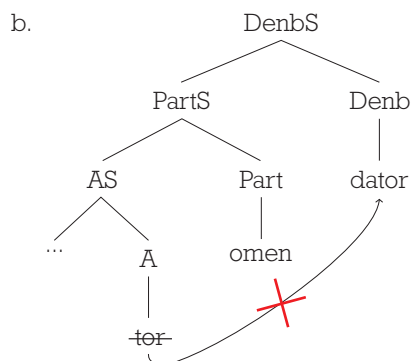
eragiten, ez du adjektiboaren gaineko besarkadura semantikorik, eta horregatik da desegokia perpausaren jarraipena. (10c)n, azkenik, *Kraut* galde-perpaus batean agertuagatik, adierazten duen jarrera negatiboa ez da galdetzen, B-ren erantzuna desegokia izateak erakusten duen legetxe.

Beraz, (10)ek funtsean agerian uzten duena da konnotazio negatiboa adierazten duten adjektiboak ezin direla perpaus mailako operatzaileen besarkadura semantikoaren pean egon, sintaktikoki hala daudela badirudi ere. Hala, lagin modura darabilt (10) ezaugarri hori egia baldintzetatik kanpo eragiten duten elementuen adierazle gisa, Pottsen (2005) esana berretsiz. Guri dagokigunerako interesgarriena, nolanahi ere, zera da: *Kraut*-en sintaxiari so eginez gero, atributu posizioan dagoen adjektibo bat dela ikusten dugu; hots, ohiko adjektibo baten posizio sintaktikoa hartzen duela dirudi. Horregatik, ondorio bera ateratzeko euskarazko partikula modaletarako ere: euren «besarkaduragabetasuna» ezaugarri semantikoa dateke, egia baldintzetatik kanpoko esanahia edukitzearekin lotua, eta, beraz, «besarkaduragabe» izate hori sintaxitik eratortzen ez denez, DenbS azpian kokatzen direla onar genitzake.

Gauzak horrela, konnotaziodun adjektiboen kasuan nola, partikula modalenean ere halaxe agi litekeela ondoriozta genezake⁹. Hau da, pentsa genezake Haddicanek (2004, 2008) bistaturiko arazoa maila semantikokoa dela, sintaxiak ez duela zeresanik gai horretan. Beraz, gai hau ez litzateke arazo partikula modalen sintaxiaren proposamen baterako, eta ez du galarazten (7)ko adibideetako perpaus egituraren bidea, partikula modalak EzS eta DenbS tartean sortzen direla iradokitzen duena.

Alabaina, bada (7)ko perpaus egitura bideraezina dela pentsatzeko bestelako arrazoirik ere. Partikula modalak AS eta DenbS artean sortzen badira, A-tik Denb-erako mugimendurako oztopo gertatzen dira. Halaxe adierazten dute, esate baterako, Elordieta & Haddicanek (2018, 423. or.): «zailtasun gehigarri bat [...] aditz trinkoen aitzineko partikulen kasutik dator, [...] A-Denb adjuntzioak Buru Mugimenduaren Murritzapena urratzea dakarke, aditzak partikulan zehar mugitu beharko du-eta Denb-eratzeko». (11)ko egiturak darakutsa arazo hau.

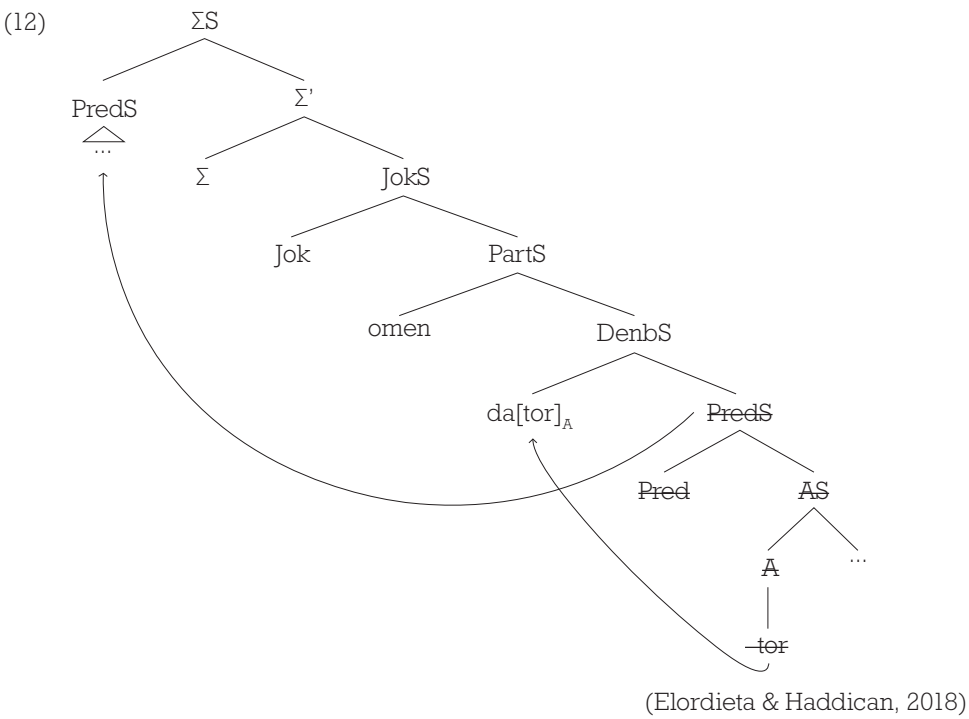
(11) a. omen dator.

⁹ Puntu honetan aipagarriak dira, nolanahi ere, euskarazko partikula modalen azterketak. Izan ere, *omen* partikularen gainean egin diren testek darakutsatenez, *omen*-ek egia baldintzetan parte har dezake, parte hartzen ez dueneko interpretazioak ere posible diren arren (Korta & Zubeldia, 2014; Zubeldia, 2010).

Ikusgai denez, ezeztapenarekin ikusi dugun arazo bera dugu aitzinean partikula modalekin ere.

Arrazoi honegatik nahiz beste hainbategatik, Elordietak eta Haddicanek (2018), Haddicanen (2004, 2008) aurreko lan batzuen ildotik, perpaus eredu berri bat planteatzen dute. Xehetasunak laburtuz eta orain dagokigun helburuetara mugatuz, proposatzen dutena ondokoa da. Batetik, partikula modalak DenbS gainetik sortzen dira. Bestetik, polaritate neutroko perpaus nagusietan, AS zabaldua, euren PredS deitua, perpausaren ezker periferiako Σ S-ren espezifikatzaileira mugitzen da, Σ -ren EPP tasun bat asetzeko. Azkenean, partikula modalak eta aditz trinkoak dituzten perpausak (12)ko ereduaren bitartez azaltzen dituztela ondoriozta daiteke¹⁰.

(12)ko egitura partikula modalak perpausetan aditz trinkoaren osaera azaltzeko gauza dela dirudi. Ortiz de Urbinaren (1989, 1993, 1994, 1999) analitik aldentzen den euskal perpausaren egituraren eredu batetik bidea garbi izan dezakegula dirudi, beraz.

Nolanahi ere, ez da artikulu honen helburua bestelako eredu alternatiboak eztabaiatzea. Horren ordez, lan honek Ortiz de Urbinaren (1989, 1993, 1994, 1999) perpaus ereduaren ildotik ere bidea egiterik badela erakustea du jomuga. Atal honetan ikusi

10 Elordietak eta Haddicanek (2018) aditz trinkoak eta partikula modalak biltzen dituen perpaus baten egiturarik ematen ez badute ere, artikuluan zehar elementu horiez diotenetik (12)koaren gisako egitura bat litzatekeela ondorioztatzen dut.

dugu zein diratekeen ezeztapenaren eta partikula modalen moduko elementuak AS eta DenbS arteko proiektzioen burutzat proposatzearen erronkak. Funtsean, azalpenik gabe dirauen alderdi nagusia ondokoa da, aditz trinkoaren osaerarako oztopo izatea egozten zaiela, A-Denb mugimendua hautsi beharko luketela posizio horretan, alegia. Hurrengo ataletan, ordea, ideia horrek nahitaez horrela zertan izan ez duela erakutsiko dut, eta, A eta Denb-en arteko ondokotasuna mantendu ordez, aditz trinkoen osaerarako bestelako eredu bat proposatuko dut, Arregiren eta Nevinsen (2012) aditz laguntzaileen osaerarako eredu morfologikoa aditz trinkoetara zabalduz.

3 ADITZ LAGUNTZAILEEN OSAERA ARREGIREN ETA NEVINSEN (2012) PROPOSAMENEAN

Aurrez esan bezala, euskarazko datuek erakusten duten ezeztapenaren, partikula modalen eta aditz trinkoen arteko korapilorako askabidearen xerka, beste hari mutur batetik helduko diot harilari artikulatu honetan. Elordietak eta Haddicanek (2018) eta Haddicanek (2004, 2008), besteak beste, talka dagiten bi mekanismoren artean, hots, perpaus egitura, batetik, eta, bestetik, aditz trinkoen osaerarako eredu, perpaus egitura birpentsatzearen aldeko hautua egin dute. Bide horren emankortasuna ukatu gabe, arazoari beste ikuspuntu batetik so egin nahiko nioke hemen: aurreko perpaus egiturari eutsirik (Ortiz de Urbina, 1989, 1993, 1994, 1999), aditz trinkoen osaera da birplanteatu nahiko nukeena, bide horretatik ere aurrera egiterik baden ikusteko.

Hala, euskal aditz trinkoen osaeraren gaineko proposamen berri bat egingo dut ondoko lerrootan. Proposamena Arregiren eta Nevinsen (2012) euskal aditzaren eredu morfologikoa oinarritzen da. Eredu hori, alabaina, aditz laguntzaileetara soilik mugatzen da; euskal aditz jokatuaren eremua, ordea, laguntzaileetatik harago heldzen da eta, ondorioz, hura osatu beharra dago euskal aditz jokatu sistema osoaren analisi morfologiko bateratu batera jo nahi badugu. Hala, bide horretan, aditz trinkoen osaera ere barne hartzen duen modelo bat proposatuko dut. Arregirena eta Nevinsena (2012) da euskal aditz jokatuaren osaeraz egin den azken proposamen morfologiko sakona, eta horregatik planteatu nahi izan dut aditz trinkoen osaerarako proposamen hau Arregiren eta Nevinsen (2012) ereduaren barruan, oinarri teoriko sendo baten bila. Hori dela eta, aditz trinkoetan arreta jarri aitzin, Arregiren eta Nevinsen (2012) ereduaren ideia nagusiak¹¹ ekarri nahiko nituzke hona, funtsezkotzat dakusat-eta proposamena hobeki ulertze aldera. Horrixe helduko diogu atal honetan.

Morfologia Banatuaren (Halle & Marantz, 1993) markoan kokatzen da Arregiren eta Nevinsen (2012) euskal aditz laguntzailearen eredu, eta hauek dira, laburrean, modeloaren printzipio nagusiak:

- i. Aditz laguntzailearen ‘erro’ deitu izan dena Denb buruak hartzen dituen tasan guztien gauzatze fonologikotzat ulertzen dute. Komunztadura morfemak,

11 Ereduaren argudio edota xehetasunak nahi lituzkeenak, jo beza Arregiren eta Nevinsen (2012) liburura.

bestetik, argumentuen klitikoak dira; Abs(olutibo) eta Dat(ibo) klitikoak Denb burura eranstean dira eta Erg(atibo) klitikoak, berriz, Jok¹² burura. Denb burua Jok burura mugitzen da, eta laguntzaile osoa Jok buruan ahoskatzen da.

- ii. Argumentuen klitikoak argumentu bakoitzaren DetS zabalaren espezifikatzaile posizioan sortzen dira¹³. Ondotik, mugitu egiten dira klitikook: Abs eta Dat klitikoak Denb-era, Erg klitikoak, ostera, Jok-era.
- iii. Bi urratsez osatutako Komunztatu eredu bat hartzen dute: Komunztatu-Lotu eta Komunztatu-Kopiatu. Komunztatu-Lotu syntaxian gertatzen da eta bi bururen arteko lotura ezartzen du: Zunda eta Xedea¹⁴. Komunztatu-Kopiatu, berriz, syntaxiondoan jazotzen da eta Xedearen tasun balioak kopiatzen ditu Zundan¹⁵. Hauek dira kontzeptu horien definizio zehatzak:

(13) Z Zundaren eta X Xedearen arteko komunztadura bi urratsetan gauzatzen da:

- a. *Komunztatu-Lotu*: syntaxian, Z-k balioztatu gabeko Φ -tasunak ditu, X-rekin Komunztatu pizten dutenak (bat baino gehiago izan litezke). Ondorioa Z-ren eta X-ren arteko lotura da.
- b. *Komunztatu-Kopiatu*: syntaxiondoan, X-ren Φ -tasunen balioak hari loturiko Z-n kopiatzen dira Komunztatu bitartez¹⁶.

(Arregi & Nevins, 2012, 152. or.; egilearen itzulpena, moldatua)

- iv. Aditz laguntzailearen «erroa» Denb buruko tasunen gauzatze fonologikoa da. Denb-ek, bere berezko tasunez landa, beste tasun batzuk ere jasotzen ditu deribazioan zehar ezartzen dituen Komunztatu harremanen bitartez. Hiru pausutan gehitzen dira tasunak Denb-en:

12 Arregik eta Nevinsek (2012) Konp erabiltzen dute Jok buruaren partez. Ortiz de Urbinaren (1999) KonpS banatuaren hipotesiari jarraituko natzaio ni, ordea, eta Arregiren eta Nevinsen (2012) KonpS JokS gisa berrinterpretatuko dut.

13 Arregiren eta Nevinsen (2012) ereduari, 'DetS zabalek' ondoko proiektzioak biltzen dituzte: KasuS (KS) > Parte-hartzaileS (PhS) > DetS (> IS). KS Erg eta Dat argumentuetan bakarrik azaltzen da; PhS, berriz, argumentua 1. edo 2. pertsonakoa denean. Aditzeko pertsona morfema klitikoak DetS zabaleko kanporango proiektzioaren espezifikatzaile posizioan sortzen dira: Espez,KS-n Erg eta Dat argumentuetan eta Espez,PhS-n 1. edo 2. pertsonako Abs argumentuetan. 3. pertsona absolutiboko argumentuek, onartu ohi den legez, ez dute klitikorik sortzen. Nolanahi ere, xehetasun maila hori ez da beharrezkoa artikulu honen helburuetarako; horregatik, irakurketa errazte aldera, argumentu klitiko oro Espez,DetS-n sortuko balitz legez erakutsiko dut, eta gainerako proiektzioak (KS, PhS) ez ditut aipatuko.

14 Honatx Komunztatu-rekin loturiko kontzeptuei emaniko jatorrizko izendapenak: Agree-Link (Komunztatu-Lotu), Agree-Copy (Komunztatu-Kopiatu), Probe (Zunda) eta Goal (Xedea). Ingelesezko «postsyntax» terminoa euskara ekartzeko «syntaxiondoa» terminoa erabili dut.

15 Komunztatu-Lotu Chomskyren (2001) *bat-egiteari* (*match*) legokioke, eta Komunztatu-Kopiatu Chomskyren (2001) *Agreeeri*.

16 Jat.: «Agreement by Probe P with Goal G proceeds in two steps:

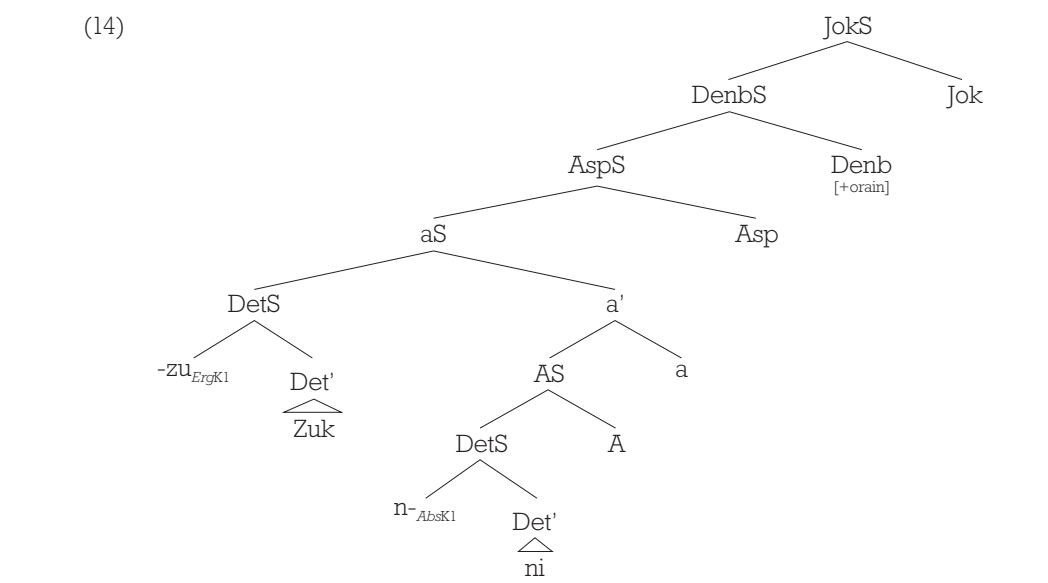
- a. *Agree-Link*: in the syntax, P has unvalued Φ -features that trigger Agree with G (possibly more than one). The result is a link between P and G.
- b. *Agree-Copy*: in the Exponent Conversion module [syntaxiondoko lehen modulua] the values of the Φ -features of G are copied onto P linked to it by Agree».

- (i) Denb buruak berezko tasunak ditu deribazioaren hasieran, adb. [+orain].
- (ii) Denb-ek Abs eta Dat argumentuekin Komunztatu-Lotu ezartzen du.
- (iii) Sintaxiondoan, Denb-ek are tasun gehiago biltzen ditu. Batetik, lehen esan bezala, absolutibo argumentuaren tasunak Komunztatu-Kopiatzen ditu. Horrez gain, laguntzailean ageri diren argumentu-klitikoen arabera, beste tasun batzuk ere gehitzen zaizkio Denb-i. Esate baterako, Denb-ek [+edun] tasuna jasotzen du laguntzaileak ergatibo klitiko bat badu; eta datibo klitikoa badu [+apl] tasuna jasotzen du¹⁷. Hala, hiru urratsak egin osteko puntuan, 1sg.abs-eko klitikoa duen orainaldiko laguntzaile iragankorrek tasun hauek ditu Denb-en: [+orain,+1sg.abs,+edun].

Tasun horien guztien gauzatze fonologikoaren emaitza da ohiko gramatike-tan laguntzailearen ‘erro’ deitu izan zaion hori. Denb buruko [+orain,+1sg.abs,+edun] tasunek, esate baterako, *-au-* morfema gauzatuko dute. *-au-* mor-fema hori Jok buruko gainerako morfemekin elkartuta, *nauzu* laguntzailea gauzatuko da.

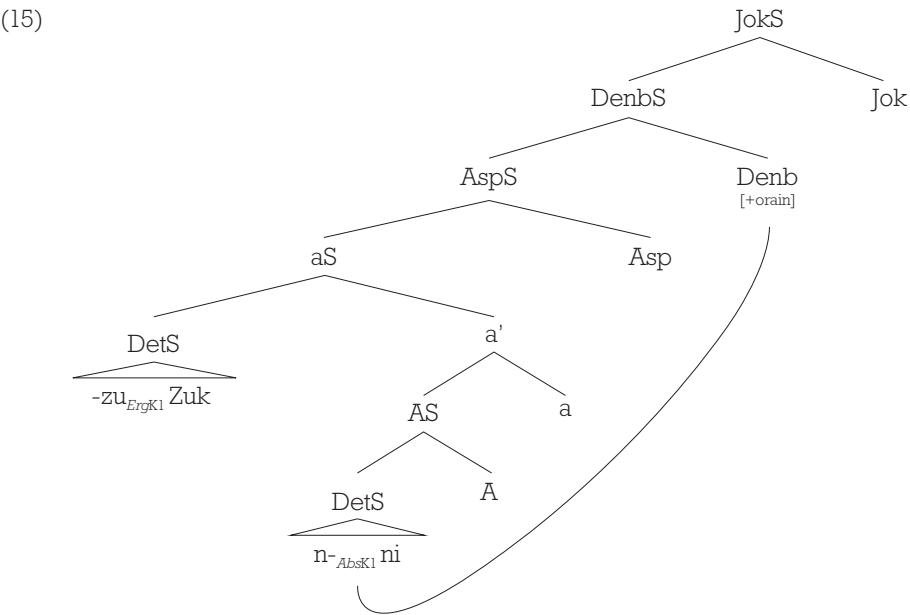
Modelo honek nola funtzionatzen duen hobeki ulertzeko asmoz, ikus dezagun lagun-tzaile bat nola sortzen den haren arabera. Har dezagun *nauzu* adibide, esate batera.

- i. Klitikoak euren argumentuaren DetS zabalaren espezifikatzailean sortzen dira. Denb-ek, bitartean, bere denbora tasuna besterik ez du.

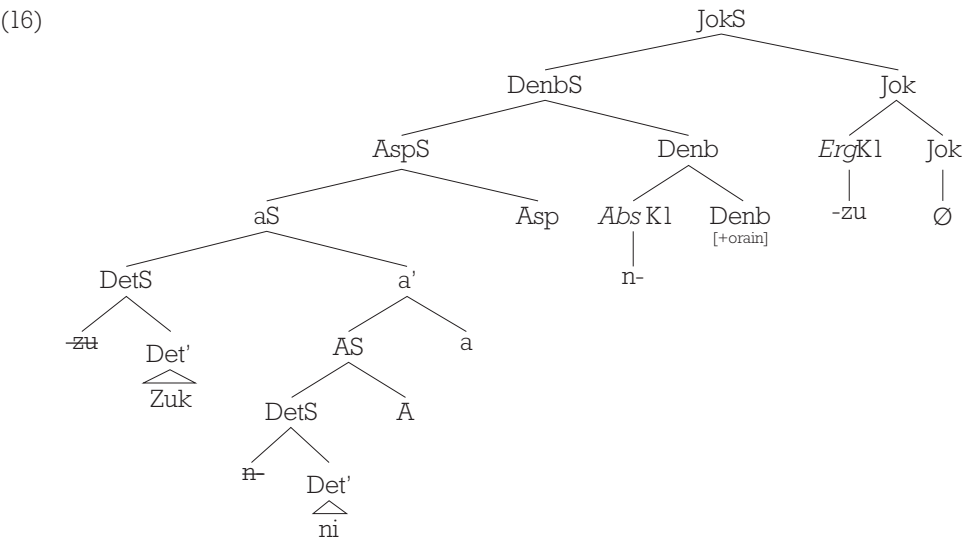

17 [+edun] eta [+apl] tasunek aditz jokatuan hurrenez hurren ergatibo edo datibo klitiko bat dagoela adierazten dute. Sintaxiondoan Denb-i gehitzen zaizkion tasunak dira, deribazio sintaktikoan zehar klitiko horiek aditz jokatura mugiturik, Denb burua klitiko horien presentziarekiko sentikorra delako. Xehetasunetarako, ikus Arregi eta Nevins (2012, 143.-146. or.).

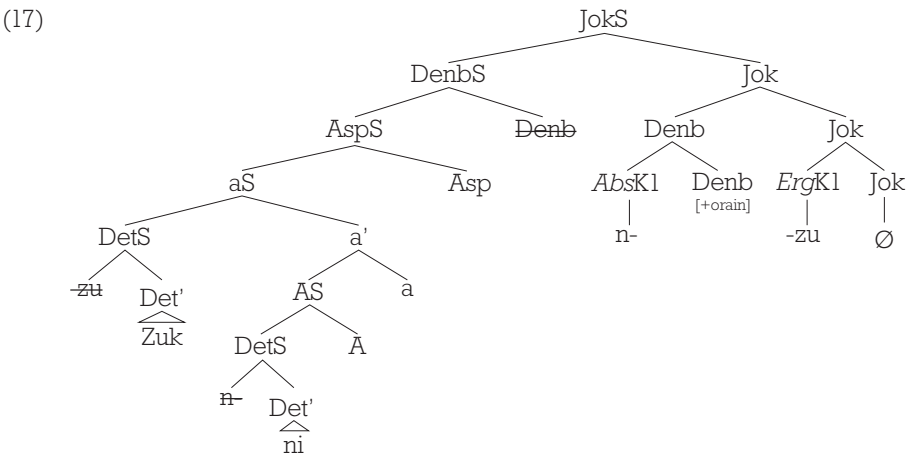
ii. Denb absolutiboarekin Komunztatu-Lotzen da.

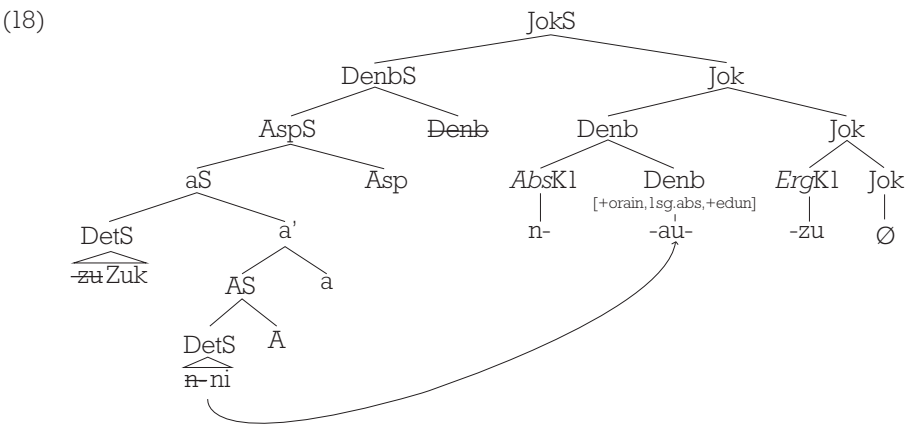
iii. Klitikoak mugitzen dira: absolutibo klitikoa Denb-era mugitzen da; ergatiboa, oster, Jok-era.

iv. Denb Jok-era mugitzen da.

v. Sintaxiondoan, beste bi tasun jasotzen ditu Denb-ek. Bateko, Denb aurretik absolutiboarekin Komunztatu-Loturik dela-eta, orain absolutiboaren tasunak Komunztatu-Kopiatzen dira Denb-en, kasu honetan [+1sg.abs]. Besteko, [+edun] tasuna ere hartzen du Denb-ek, aditz laguntzailean ergatibo klitiko bat dagoelako. Horrenbestez, azkenean Denb-ek tasun hauek gordetzen ditu: [+orain,+1sg.abs, +edun]. Hiru tasun horiek ahoskatzerakoan, *-au-* forma fonologikoa hartzen dute.

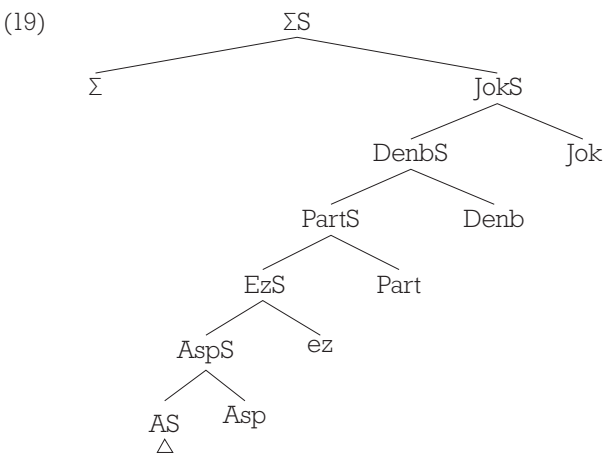
Aditz laguntzailea, azkenik, Jok buruan kokatzen diren morfemez osatzen da. *Nauzu* laguntzailearen kasuan, Jok buruko lau morfemak osatzen dute: (i) lehenago Denb burura mugitu den *n-* absolutibo klitikoak, (ii) Denb buruko [+orain,1sg.abs,+edun] tasunen gauzapena den *-au-* morfemak, (iii) lehenago Jok burura mugitu den *-zu* ergatibo klitikoak, eta (iv) Jok buruaren Ø gauzapenak.

Atal honetan, xehetasun handitan sartu gabe ere, Arregiren eta Nevinsen (2012) euskal aditz laguntzailearen eredua aurkeztu dut, irakurlearentzat ezinbesteko dela iritzita

artikulu honen proposamena ulertzeari begira. Hala, hurrengo atalean Arregiren eta Nevinsen (2012) eredia hartu, moldatu eta zabaltu egingo dut, aditz trinkoak ere sistema honetara ekartzeko ahalegina eginez.

4 EUSKAL ADITZ TRINKOAK SISTEMAN INTEGRATZEN

AS/AspS eta DenbS artean bestelako proiektziorik, partikula modalak edota ezeztapena kasu, badela mahaigaineratzen duten analisek biderik badute? Galdera hori erantzute bidean jartzea da aditz trinkoetarako analisi berri hau proposatzearen xede nagusia. Horregatik, onar dezagun (19)ekoaren erako perpaus eredu bat.

(19)k Ortiz de Urbinaren (1999) perpaus eredia du oinarri. AspS eta DenbS artean bi proiektzio tartekatzen dira. Partikula modalak ditugu batetik, analisi gehienera jarraikita (Elordieta, 1997, 2001; Lizardi Ituarte, 2024; Monforte, 2020). Bestetik, ezeztapena ere eremu horretan geneukake; gero, ez-Part-Denb-Jok-Σ buruz buruko mugimendu bitartez, Σ bururainoko bidea egingo luke buru konplexuak, Ortiz de Urbinaren (1993, 1994) ildotik.

Halako eskema batetik abiatuz, nola lortu A eta Denb buruen arteko lotura aditz trinkoak eratzean? Hemen defendatuko dudana ideia nagusia izango da aditz trinkoen kasuan A-ren tasun lexikoak Denb-en ahoskatzen direla; Denb buruak jasotzen duen tasunetarik bat direla, alegia¹⁸. Hurbilketa honek badu alderik ohiko proposamenekin, hona dakardan analisi honek ez du eta zehazki ohiko A-Denb buru mugimendua planteatzen.

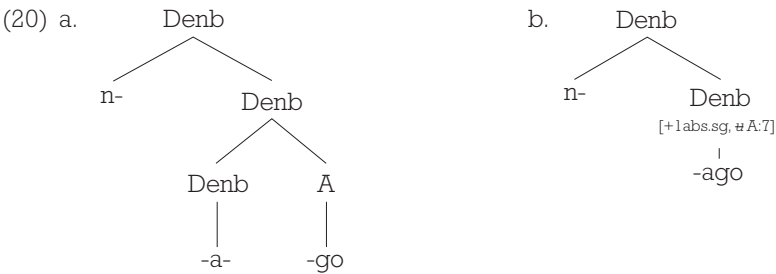
18 Artikulu honetan proposatuko dudana ideia, neurri batean, Bjorkman-en (2011) aditz jokatuaren ereduaren antzekoa da: aditz trinkoan osatzean, A eta Denb buruen arteko lotura Komuntatu bidez jasotzen da, eta aditz laguntzailea Komuntatu harreman horrek huts egitean sortzen da. Neurri batean diot, bada-eta alderik artikulu honetako proposamenaren eta Bjorkmanenaren (2011) artean. Nagusia Komuntatu-ren norabidea dateke: hemen Komuntatu bitartez A-ko [A:n] tasunaren balioa Denb-era kopiatzen dela defendatzen dut; Bjorkmanek (2011), berriz, Denb, Asp eta Ahots buruetako [Infl] tasunak A-ra kopiatzen direla proposatzen du, beheranzko Komuntatu operazio baten bidez. Xehetasunetarako, jo bedi Bjorkmanen (2011) tesira.

Xeheago, honela laburbil liteke eredu hau: A buruak [A:*n*] tasuna du; Denb-ek, bere alde-tik, balioztatu gabeko [*u*A:_] tasuna. A-ren [A:*n*] tasunaren *n* horrek tasunaren balioa adierazten du eta, aurreko beste lan batzuen bideari segika (Harley, 2014), zenbakiak erabiliko ditut aditz erro bakoitza identifikatzeko; hala, aditz erro bakoitzak bere zenbakia izango du (adb. *egin* aditzak [A:22] edo *urtu* aditzak [A:302])¹⁹. Denb-ek absolutibo argumentuarekin Komunztatu-Lotu eta haren tasunak Komunztatu-Kopiatzen dituen legetxe, halaxe dagi A buruarekin ere, eta Ak Denb buruko tasuna [*#*A:*n*] gisa balioztatzen du. Azkenik, Denb-eko tasun denak fonologikoki gauzatzean, aditz lexikoarena barne, aditz trinkoaren ‘erro’ gisa ulertzen dugun horren forma hartzen dute.

Proposamenaren xehetasunei helduko diegu segidan. Horretarako, baina, halako proposamen batek alde asko ukitzen dituela eta, zenbait zatitan banatuko dut azalpena. Lehenik aditzen trinkoen ezaugarri morfologiko batzuei so egingo diet, eta aditz lexikoekin zein aditz laguntzaileekin dituzten antzekotasunak esploratuko ditut. Proposamenari berari helduko diot ondoren, eta aditz trinkoen sorrera azaldu pausoz pauso. Proposamen honek aldaketa txiki batzuk eskatzen ditu Arregiren eta Nevinsen (2012) aditz laguntzaileen erudian, eta horiek kontatzeko bazterbide labur bat hartuko dut gero. Azkenik, aditz trinkoen analisia onartu ditugun partikula modalen eta ezeztapenaren analisiekin nola uztartzen den argituko dut, eta elkarren artean erakusten dituzten besarkadura harremanak nola lortzen diren adieraziko.

4.1 Aditz trinkoen morfologiaz bi hitz

Orain arteko proposamenen eta hemen aurkeztuko dudanaren arteko aldea honetan datza. (20a)n ikusten den legez, orain arteko proposamenek, oro har, A-Denb buru mugimendua onartzen zuten aditz trinkoetan, eta, hala, A Denb-en buru konplexu barruan eranstzen zen. (20b)k darakutsa, berriz, nire proposamena: Denb buruak, pertsona klitikoak hartzetik at, ez du barne egiturarik A buruarekin harremana ezarri eta aditz erro trinkoa osatzeko anean²⁰.

Proposamen honen muinean datzan ideia, funtsean, da aditz trinkoen ‘erroa’ eta aditz laguntzaileen ‘erroa’ baliokide direla. Ideia horretatik abiatuz, aditz trinkoek aditz

19 Zenbaki hauek arbitrarioak dira, noski. Aditz bakoitza bereizteko eta, aurkezten ditudan egituran, Komunztatu eragiketean A zundak eta Denb xedeak balio bera hartzen dutela erakusteko darabilt notazio sistema hau.

20 (20b) adibidean, *egon* aditz identifikatzeko [*u*A:7] balioa darabilt.

laguntzaileekin antzekotasun handiagoak dituztela espero genezake aditz lexikoekin baino, eta datuek horixe darakutsate, hain zuzen.

Alde batetik, aditz trinkoetako zein aditz laguntzaileetako ‘erroek’ posizio bera agertzen dute aditz jokatuaren barruan: absolutibo (edo ergatibo lekualdatu) eta datibo (edo aurredatibo) marken artean azaleratzen dira. Erka bitez (21)eko *-au-* eta *-auka-* ‘erroak’.

- (21) a. *n-au-zu* *abs-√-erg*
 b. *n-auka-zu* *abs-√-erg*

Aditz laguntzaileek aurrean osagaiaren bat, aditz nagusia edo, ekialdeko euskalkietan, sintagma bat, behar izaten duten bezala, aditz trinkoek ere osagaiaren bat behar izaten dute aurrean, izan sintagma bat edo *ez/ba-* polaritatezko elementuren bat.

- (22) a. *(Mirenek) du etxea erosi.
 b. *(Mirenek) dakar gazta tarta.

Bi adibide horietan ikusten dugunez, aditz laguntzaileek eta aditz trinkoek antzekotasunak dituzte. Aditz trinkoetako ‘erroei’ eta aditz lexikoetakoei begiratuz gero, ordea, horien artean bai, alderik badela konturatuko gara, bereziki morfologiari behatuz:

- i. Aditz trinkoetako ‘erroek’ aditz lexikoek izan ohi duten lehen bokala (*e-/i-* izan ohi dena) falta izaten dute, eta beste elementu bat erakusten dute (*-a-*, *-e-*, *-ene-...*), denbora-moduaren arabera.

- (23) a. *Eduki*
 b. *d-auka-t*, *n-euka-n*, *g-eneuka-n...*

- ii. *j(a)-* hasiera duten aditzek, *joan* edo *jakin* kasu, hasiera hori falta izaten dute euren aditz trinkoetan.

- (24) a. *joan* b. *n-oa* c. *n-indoa-n*
 d. *jakin* e. *d-aki-t* f. *n-eki-en*

- iii. *-n-z* amaitzen diren aditz lexikoek kontsonante hori falta izaten dute aditz trinkoaren erroan.

- (25) a. *egon* b. *n-ago*
 c. *egin* d. *d-agi*

- iv. Aditz trinko batzuen kasuan, *eduki* tartean, pluralgileak aditz erroaren erdian ager daitezke, aditz lexikoa banaezina den arren; (26c)n, esate baterako, *-z-* pluralgilea *-auka-* osagaiaren erdian azaleratzen da. Pluralgileak, gainera, aditzaren arabera desberdinak izan daitezke; *etzan-ek*, esate baterako, *-u-* pluralgilea hartzen du aditz trinkoaren erroan tartekatuta (26f), gainerako aditz morfologia osoan elementu horrek plural baliorik ez badauka ere.

- (26) a. *eduk-i* b. *d-auka-t* (abs sg) c. *d-auzka-t* (abs pl)
- d. *etzan* e. *d-atza* (abs sg) f. *d-autza* (abs pl)

Beraz, aditz trinkoen, aditz laguntzaileen eta aditz lexikoen erkaketatik zenbait ideia ondoriozta daitezke. Batetik, aditz trinkoak eta aditz laguntzaileak alderdi morfologiko eta sintaktikotik baliokidetzat har daitezkeela dirudi; aditz lexikoak, ordea, desberdinak dira. Bestetik, aditz trinkoetako ‘erroek’ aditz lexikoekin konparatuta aldaketak dituztela ikusten da; aldaketa horiek, baina, zail da ohiko aldaketa fonologiko sinkronikoetatik abiaturik azaltzea, hizkuntzaren beste alde batzuetan ez baitira azaleratzen. Azkenik, aditz trinkoetako erroetan barneko morfema banaketa argirik ez dela dirudi, aditz laguntzaileen kasuan bezala, pluralgile batzuk, esate baterako, erro barruan ager baitaitezke. Aipatu aditz trinkoen alderdi morfologiko horiek Denb barne egiturarik gabeko buru sinple gisa aztertuta hobeki azaltzen direlakoan nago, _[Denb] Denb [A]] buru konplexu bat onartuta bainoago.

Proposamen honek, gainera, hizkera zenbaitetako aditz trinkoetako erroen zatiezintasuna hobeki azal lezakeelakoan nago. Izan ere, euskararen herri hizkeretako aditz trinkoetako formei erreparatzen badiegu, Denb eta A zatiak banatzeko ezintasuna nabaria da kasu askotan. Halaxe gertatzen da, besteak beste, 1. taulak eskaintzen dituen orainaldiko aditz trinkoen adibideetan.

1. taula. Herri hizkeretako orainaldiko aditz trinkoen adibide batzuk.

Hizkera	Aditza	Erroak	Adibideak	Erreferentzia
Elgoibar	joan	-ixe	n-ixe; d-ixe; d-ixe-z	Makazaga (2009, 234. or.)
		-ua	Ø-ua; g-ua-z; z-ua-zte	
Pasai Donibane	joan	-ijua	n-ijua; d-ijua; d-ijua-ste	Agirretxe, Lersundi eta Olaetxea (1998, 102. or.)
		-ua	Ø-ua; g-ua-s; s-ua-s; s-ua-ste	
Baztan	joan	-(o)aie	n-(o)aie; g-(o)aie; d-(o)aie	Salaburu (2006, 126. or.)
		-(o)a-	g-(o)a-zi; z-(o)a-zi; z-(o)a-zte; d-(o)a-zi	
Antzuola	egon	-ao	n-ao; Ø-ao; d-ao	Badihardugu (2010, 14. or.)
		-ae	g-ae-(tz); z-ae-(tz); z-ae-(z)te; d-ae-(tz)	
Mutriku	egon	-oi	n-oi	Larrañaga (a.g.)
		-o	d-o; g-o-z; z-o-z; d-o-z	
Larresoro	ibili	-ail	h-ail	Epelde (2004, 173. or.)
		-aila	d-aila	
Burunda (Urdiain)	ibili	-aile	n-ail(e); d-aile	Zuazo (2010, 148. or.)
		-ai	z-ai-tza; g-ai-tza; z-ai-tzai; d-ai-tza	
Larresoro	etorri	-ato	z-ato	Epelde (2004, 173. or.)
		-au	z-au-zte	

Denb eta A atalak bereizteko zailtasunak agertzeaz gain, 1. taulak hainbat herri hizkeratako aditz trinkoen erroen polimorfismoa ere erakusten du. Interesgarria da polimorfismo horri erreparatzea, aditz erroak alternantzia erakusten baitu pertsona edo numero gisako $\varnothing$ -tasunen arabera. Argudioa begien bistan jartze aldera, har dezagun adibidetzat lehen kasua, Elgoibarko hizkerako *joan* aditzarena. Elgoibarren *joan* erroak orainaldian bi forma har ditzake aditz trinkoan: *-ixe* eta *-ua*. *-ixe* lehen pertsona singularrean eta hirugarren pertsonan erabiltzen da; *-ua*²¹, aitzitik, gainerako pertsona eta numeroetan. Datu hauek aise azalgarriak dira barne egiturarik gabeko Denb buruaren ikuspegiari jarraituz gero: Elgoibarko *nixe* bezalako aditz bateko *ixe* erroak [+orain, μ A:18,+1sg.abs/+3abs]²² tasunak lituzkeela esan genezake, eta *ua* erroa, berriz, [+orain, μ A:18] tasundun gainerako testuinguruetarako espone- nte araua dela²³. Kasu hauetan, beraz, A $\varnothing$ -tasunetatik bereizi ezinik agertzen zaigu, tasun guztiak bilduko lituzkeen barne egiturarik gabeko Denb buru baten analisitik azalgarria.

Azkenik, barne egiturarik gabeko Denb buruak hobeto azal dezake trinkoetako aditz erroaren bikoizketa edo metatesi eza ere. Dakigunez, euskal aditz jokatueta- ko erroak badu hitz hasieran agertzeko nolabaiteko murriztapen bat eta, aditzean absolutibo mar- karik ez denean (izan perpausean absolutiborik ez delako, izan hirugarren pertsonakoa denez aditz jokatu- en markarik uzten ez duelako), hori konpontzeko askotariko estra- tegiak hartzen dira kasuaren arabera: batzuetan denbora/modu marka bat gehitzen da erroaren aurretik (27a,b), beste batzuetan ergatibo- zko pertsona marka ageri da posizio horretan (27c), eta, hizkera batzuetan, datibo- zko pertsona marka ere ager daiteke zen- bait kasutan (Fernández, 2001; Rezac, 2008), Oñatin kasu (27d).

(27) a. d-itut b. z-izun c. n-uen d. n-ostan

(27c) eta (27d) bezalako kasuei *ergatiboaren* edo *datiboaren lekualdatze* izena eman izan zaie, hurrenez hurren. Arregik eta Nevinsek (2012) lekualdatze horiek bikoizketa edo metatesi morfologiko gisa aztertzen dituzte, Denb-ezlehen²⁴ murriztapena asetzeko estrategia gisa. Haatik, aditz trinkoetako erroa [_{Denb} Denb-A] barne egituradun buru konplexu ikuspegitik aztertuko bagenu, A aditz jokatuaren barneko morfema litzateke, Denb morfemaz aparteko beste morfema bat, eta, beraz, ez luke eragozpenik bikoizketa edo metatesirik jasateko Denb-ezlehen murriztapena asetze aldera, aditz laguntzaileko gainerako morfemek bezala. Ez da halakorik jazotzen, ordea: inongo hizkeratan ez da lekukotu aditz trinkoetako erroan metatesia (28a,b) edo bikoizketa (28c,d) erakusten duen formarik Denb-ezlehen murriztapena asetzeko aukera gisa.

21 Ebaluatzaile anonimo batek dioenez, denboran zehar *-ua* erroak *-ixe*-ri lekua irabazi diola dirudi, eta *-ua* gaur egun pertsona eta numero tasun guztiekin ager litekeela. Egoera berriago honek beste analisi bat eska- tuko luke, baina ez da hori artikuluko honen helburua.

22 [μ A:18] balioak identifikatzen du *joan* aditza hemen.

23 Egia da, dena den, aditz forma batzuetan zatigarritasuna argiagoa dela. Halaxe gertatzen da, esate bate- rako, oro har euskara batuko forma trinko askotan ere. Kasu horietarako, agian, analisi berari eutsita, zentzuzkoa izan daiteke, Denb-ek A tasuna jaso ostean, Denb buruaren fisioa planteatzea sintaxiondoan.

24 *T-noninitiality*, jatorrizkoan.

- (28)
- a. *ukaat (=daukat)

b. *goa (=dago)

c. *ukaaukat (=daukat)

d. *goago (=dago)

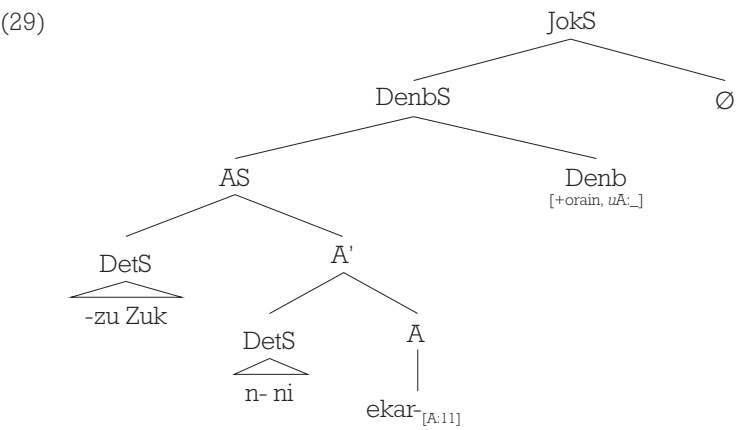
Denb buruak barne egiturarik ez duela eta A buruarekiko lotura [A] tasuna jasotzearen bitartez egiten dela dioen (20b) gisako analisi batek, ordea, azpiatal honetan aurkeztutako datuak hobeki azaltzen ditu: (i) aditz trinkoen eta laguntzaileen arteko antzekotasunak, (ii) aditz trinkoen eta aditz nagusien arteko aldeak, (iii) herri hizkerekiko aditz trinkoetako erroen zatigaiztasuna eta $\varnothing$ -tasunek eragindako polimorfismoa, eta (iv) aditz trinkoetako erro lexikoaren metatesi eta bikoizketa bezalako linearizazio operazioetan parte hartzeko ezina, haren beregaintasun ezaren zantzu dena.

Horrenbestez, Arregiren eta Nevinsen (2012) ereduari jarraituz, aditz laguntzaileen aditz ‘erroa’ Denb buruko tasunen gauzatze fonologikoa dela onartzen badugu, aditz trinkoena ere badirudi era berean dela azalgarria. Aditz laguntzaileen ‘erroak’ hainbat tasun islatzen dituen gisan (denbora, absolutibo argumentuaren balioa, etab.), aditz trinkoetako ‘erroak’ ere tasun horiek berak islatzen ditu. Hori dela eta, bien osadera berdintzat hartzea proposatzen dut hemen, alde batekin: aditz trinkoan, laguntzailean ez bezala, [A] tasun bat ageri da, A burutik balioztatua.

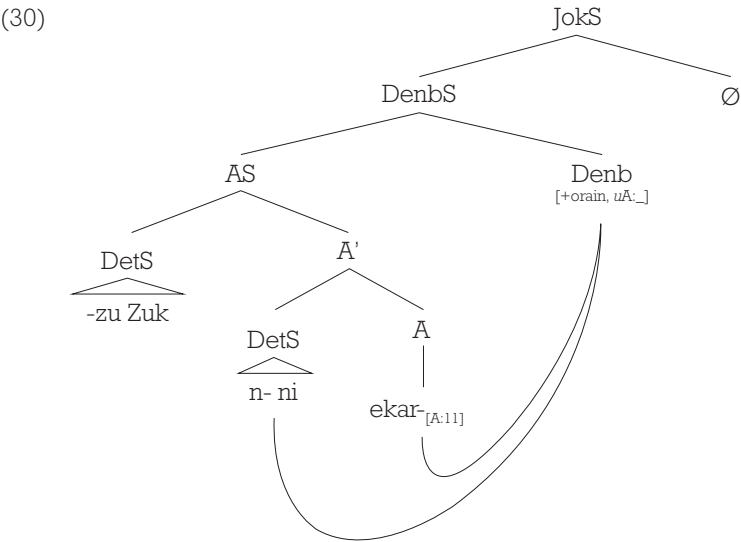
4.2 Aditz trinkoen osadera

Analisiaren zertzelada orokorrak erakutsi ditugu orain arte, hel diezaiozun gaiari orain xehetasunez. Eredu honen funtzionamendua erakutsiko dut aditz trinko bat adibidetzat hautatuta, *nakarzu*, hain zuzen ere. Datozen adibide eta egituretan, [A:11] izango da *ekarri* aditz honen balioa.

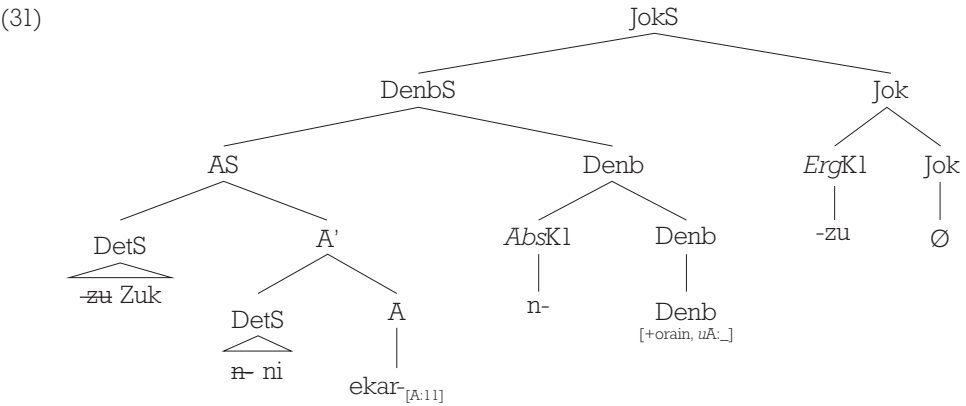
- i.
- Lehenik, aditza A buruan elkartzen da. A-k [A:11] tasuna du eta Denb buruak, [+orain] tasunaz gain, balioztatu bako [μ A:_] tasuna ere badu.

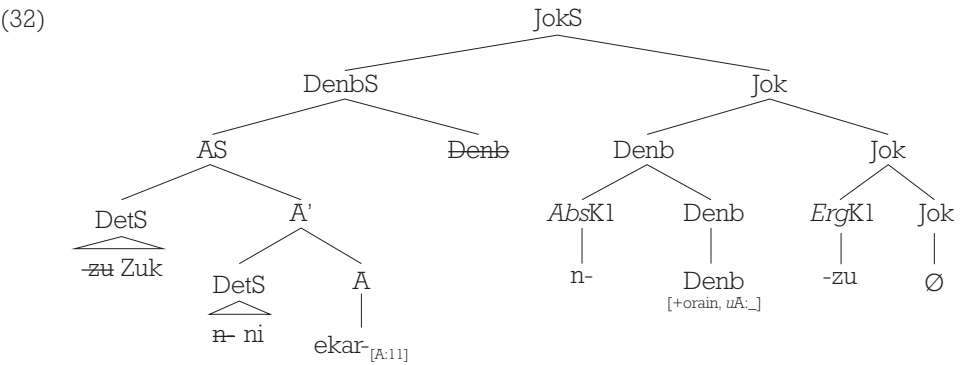
- ii.
- Denb burua absolutibo argumentuarekin Komunztatu-Lotzen da. Proposamen honen berritasun moduan, Denb A-rekin ere Komunztatu-Lotzen dela mahaigaineratzen dut.

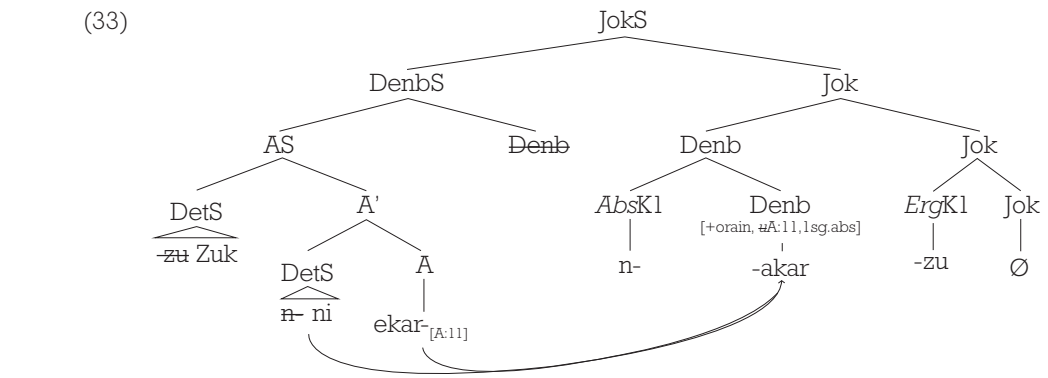
iii. Argumentu klitikoen mugimendua gertatzen da: absolutibo klitikoa Denb-era eta ergatibo klitikoa Jok-era.

iv. Denb Jok-era mugitzen da, aditz jokatua sortzeari bide emateko.

v. Azkenik, sintaxiondoaren unea dator, Komunztatu-Kopiatu operazioa jazotzen denekoa. Bertan, Denb buruak absolutibo argumentuaren tasunak kopiatzen ditu eta, hala, [+1sg.abs] tasuna jasotzen du. Proposamen honen ekarpen gisa, Denb buruak A buruarekin ere Komunztatu-Kopiatu harremana ezartzen duela proposatzen dut eta, A-ko [A:11] tasunaren balioa kopiaturik, Denb buruaren [*u*A:_] tasuna balioztatzen dela. Horrekin, Denb buruaren tasunak jasotzeko prozesua burutzen da. Hortaz, Denb-eko tasun guztiek, hots, [+orain,*#*A:11,+1sg.abs], -*akar*- forma fonologikoa hartzen dute.

Deribazio honek, alabaina, azalpen osagarri bat eskatzen du, ondoko itaun honi oraindik ez diogu-eta erantzunik eman: A buruko aditz erroa zergatik ez da ahoskatzen aditz trinkoa osatzen denean? Galdera horren aurrean ihardespen zenbait egon daitezke²⁵, eta horietako bat garatuko dut jarraian.

Forma trinkoak onartzen dituzten aditz erroek bi esponente arau dituztela proposatzen dut, testuinguruaren arabera banatuak. Beste buru bati lotzen zaizkienean, Asp-i kasu, buru konplexu bat osaturik, fonologikoki gauzatzen dira. Aitzitik, aditz erroak A buruan geratu eta buru konplexurik osatzen ez dutenean, orduan gauzape isila dute. Lehen kasua aditz perifrastikoena dugu: aditz erroa Asp burura mugitu eta, buru konplexua osatzen duenez, aditz erroa fonologikoki gauzatzen da. Bigarren kasua, berriz, aditz trinkoetan jazotzen da, aditz erroa A buruan geratzen delako, buru konplexurik osatu gabe, eta, ondorioz, fonologikoki gauzatu gabe geratzen da.

Ikuspegi horretatik, beraz, aditz trinkoak osa ditzakeen *ekarri* bezalako aditz batek honako bi esponente arauak leuzkake:

- (34) *ekar* → a. /*ekar*-/ / _Asp
b. Ø / gainontzean

25 Beste azalpen bide baterako Bjorkmanen (2011) ildotik ere jo daiteke. Flexio tasunen gauzape morfologikorako printzipio bat proposatzen du hark: Komunztatu bidez loturiko flexio tasunen sekuentzia batean, lotura horretako azken muturra soilik gauzatzen da morfologikoki (Bjorkman, 2011, 78. or.). Berak behe-rantzko Komunztatu mota onartzen duenez, azken mutur hori egituran behe-rengo elementua dela onartzen du; gure kasuan, berriz, egituran gorengoan litzateke, Komunztatu gorantz jazotzen delako.

Zuk ni ekarri nauzu moduko aditz perifrastikodun perpaus batean, *ekar-* erroak, Asp buruari lotzen zaionez, (34a)ko esponente araua hartzen du eta, ondorioz, fonologikoki gauzatzen da. *Zuk ni nakarzu* moduko aditz trinkodun perpaus batean, ordea, aditz erroa A buruan geratuko litzateke, buru konplexurik osatu ezinik, eta, horregatik, (34b)ko esponente araua jasoko luke, hots, gauzaren fonologiko isila izango luke.

Are, azalpen bide hau garatuz gero, aditz trinkoak soilik aditz erro zehatz batzuekin zergatik sor daitezkeen zehazteko aukera irekitzen zaigu. Zehazki, forma trinkorik gabeko aditzek esponente arau bakarria dutela proposatzen dut, _Asp testuinguruan sar daitekeena; _Asp gabeko testuinguruetarako, berriz, aditz horiek ez dute esponente araurik. Horrek, noski, arazoak sortzen ditu fonologia interfazeaz: esponente araurik ezean, Interpretazio Osoaren²⁶ (Chomsky, 1995) printzipioa ezin beterik geratzen da, eta, ondorioz, deribazioa FFn interpretaezina izanik, hautsi egiten da.

Ekar dezagun hori euskarazko aditz sistemara. Dakigunez, euskarazko aditz trinkoak aditz erro gutxi batzuetara mugatzen dira: *ekarri* aditzak, esate baterako, aditz trinkoak osa ditzake; ez, hala, *ikasi* aditzak. Zergatik? Orain arteko azalpenari segika, trinkoak osatzeko gai ez diren aditzek esponente arau bakarria dutela proposatzen dut, (35)en *ikasi* aditzak duen gisara:

(35) *ikas-* → /ikaʃ- / / _Asp

(35)en ikus daitekeenez, *ikasi* moduko aditz erroek esponente arau bakarria dute: Asp buruarekin buru konplexu bat osatzen dutenean aditz erroa fonologikoki gauzatzen da. Horrek *Nik ikasi dut* bezalako perpausetako aditz perifrastikoak azal ditzake. _Asp testuingurutik kanpoko perpausetan, ordea, *ikas-* bezalako erro batek ez luke buru konplexurik zerekin osatu eta A buruan geratuko litzateke. Ondorioz, testuinguru horretarako ez luke esponente araurik, eta horrek IO printzipioa urratuko luke, FFn deribazioa hautsiko bailitzateke. Horrek azalduko luke *ikasi* moduko aditzek aditz trinkorik osatu ezina²⁷.

Azterbide honek, gainera, aurreikuspen bat egiteko aukera ere ematen digu. Hain zuzen ere, _Asp testuingurutik kanpo esponente arau isila izateko gaitasuna da aditz trinkoen ezaugarria. Morfema isil markatuek, ordea, galtzeko joera izan ohi dute, oro har, eta morfema ezarekin nahastekoa. Hori horrela izanik, aurreikuspen diakroniko bat egin genezake, _Asp testuingurutik kanpo Ø esponente araua duten aditzen kopurua denboran zehar beherantz joatea, alegia. Ezaguna denez, datuek horixe erakusten

26 Interpretazio Osoaren (IO, *Full Interpretation*; Chomsky, 1995) printzipioaren arabera, hizkuntza ikur orok interfaze bakoitzean interfaze horretarako interpretazioa izan behar du. Hala, hemen FFri gagozkiola, IOk azken adabegi orok balio fonologiko bat izan behar du (balio hori Ø bada ere).

27 Askotariko fenomenoak azaltzeko proposatu izan dira antzeko azalpenak. Ikus ditzagun batzuk. Kennedyk eta Merchantek (1998), adjektibo atributiboen konparazio kasuetako elipsiaren propietateak azaltzeko orduan, [+nz] tasuna lukeen F buru funtzional bat proposatzen dute; ingelesez interpretazio lexikorik ez lukeenez, ordea, elipsirik ezean, IO hautsiko luke FFn. Arregik eta Nevinsek (2014) hutsunedun aditz paradigmak azaltzen dituzte bide honetatik; adb. gazt. *abolir* erroaren esponente arau bakarria -i- bokalaren aurretik izanik, gainerako formak ezgramatikal gertatzen dira (**abolo*, **aboles*...).

dute: mendeek aurrera egin ahala, aditz trinkoak galtzen joan dira euskararen hizkera guztietan. Beraz, datuek berresten duten aurreikuspen honek aditz trinkoak bi espontane arau posible dituzten aditz gisa aztertzeo analisia indartzen dute.

4.3 Bazterbide labur bat: honek guztiak aditz laguntzailearen ereduari nola deragion

Nola azaldu aditz trinko eta perifrastikoen arteko aldea? Bjorkmanek (2011) planteatzen duenez, aditz laguntzailea A eta Denb buruen arteko Komunztatu lotura ezinezko gertatzen denean sortzen da. Ideia horri helduko diot aditz sail horien arteko aldea marrazteko orduan.

Auzi honi heltzeko aukera bat baino gehiago egon badaitezke ere²⁸, Bjorkmanen (2011) analisiaren bidea hartuko dut konponbide posible bat planteatzeko, eta, beraz, AspS perpaus mota guztietan aurkitzen dela onartuko dut²⁹. Hala, Asp buruak euskaraz bost balio izan ditzakeela proposatzen dut:

- (i) *-tu*, *-i* edo *-Ø* morfemez gauzatua (burutua deitu ohi zaiona)
- (ii) *-t(z)en* morfemaren bidezkoa (burutugabe izena hartu ohi duena),
- (iii) *-ko/-go* morfemak gorpuztua (geroaldiko esanahia hartzen duena),
- (iv) hizkeraren arabera, *-Ø* edo *-i/-tu* morfemak adierazia, indikatiboz kanpoko perpausetan erabili ohi dena; eta
- (v) puntukaria, aditz trinkoek hartu ohi dutena.

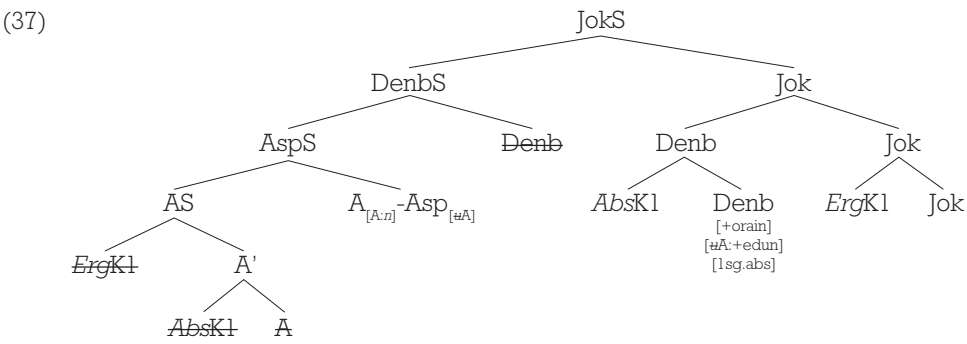
Horietatik, (i)-(iv) arteko aspektuek balio markatua (Cinque, 1999, 128. or.) dutela proposatzen dut, hizkera gehienetan morfemaren baten bidez gauzatzen direlako³⁰. (v) aspektua, puntukaria, berezia dugu, ordea, adizki trinkoetan gertatzen delako eta, hain zuzen ere, inongo hizkeretan aspektu morfemarik ez darakutsan kasu bakarra delako. Hori dela eta, tasun lehenetsi edo zehaztugabea (Bjorkman, 2011, 92. or.; Cinque, 1999, 128. or.) duela proposatzen dut. Bjorkmani (2011, 92. or.) jarraikiz, tasun zehaztugabeak dituzten buruak ez dira oztopo gertatzen buruen arteko operazioetan.

28 Beste alternatiba bat dateke, apika, aditz trinkodun perpausetan AspS-rik ez dela esatea. Aukera zilegia izan badaiteke ere, AspS aditz trinko zein perifrastikodun perpausetan dagoen ideari eutsiko diot hemen.

29 Irakurle arretatsuak laster antzemango zuen, hala ere, orain arte trinkoen osaketa erakusten duten zuhaitzetan ez dudala AspS-rik irudikatu. Hautu horren arrazoia gai honi 4.3. atal honetara arte ez heltzeko nahia izan da, analisiaren atal hau, bere azalpen osoan, hemen emateko. Egitura horietan ere AspS dagoela onartzen dut, noski.

30 Kasu hauetan batzuetan *-Ø* morfema erabili ohi da, bereziki: (i) aditz batzuen aspektu burutua osatzeko (adb. *hil da*, *atera du*, *jaiki da*); (ii) ipar-ekialdeko hizkeretan, ez-indikatibozko aditzetan (adb. *etor dadin*, *apur ezazu*). Lehenari dagokionez, aditz multzo baten ezaugarria da buruturako *-Ø* morfema erabiltzea; bigarrenaren kasuan, hizkeraren arabera da, hizkera gehienetan burutuko aspektu morfema erabiltzen baita (adb. *etor dadin*, *apur ezazu*). Hori dela eta, *-Ø* morfema Asp buruaren balio markatuen gauzatze posible bat izan daitekeela esan daiteke, eta, horregatik, [uA] tasuna har dezakeela.

du [*uA*] tasuna. Ondorioz, Denb buruaren [*uA*] tasuna asegabe geratzen da, eta, hori konpontzeko, sintaxiondoan [*uA*:+/-edun] tasuna gehitzen zaio Denb buruari. Hala, (37)ko egitura genuke aditz laguntzailearen sortze prozesuaren amaieran.

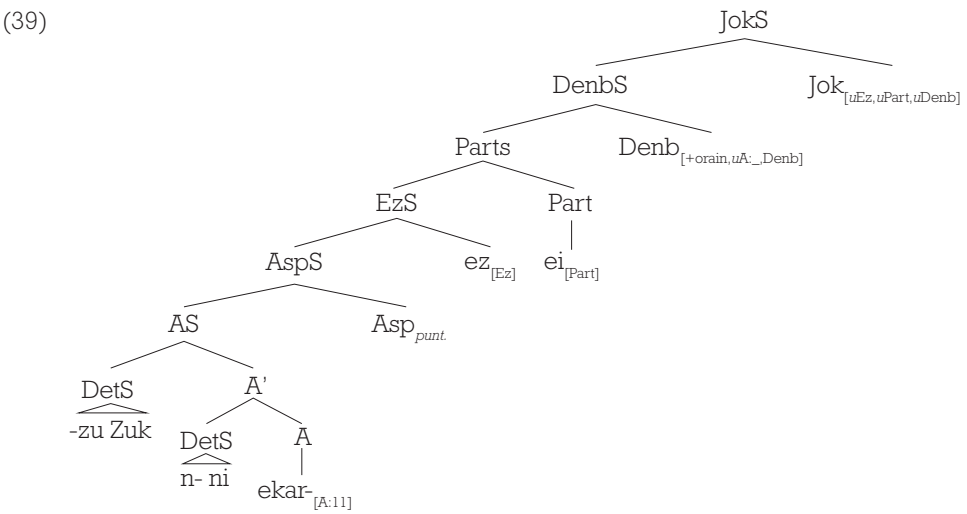

4.4 Ez, Part eta Denb buruen arteko besarkadura harremanez

Dakusagun, beraz, partikula modalak, ezeztapena eta aditz trinkoa dituen euskarazko perpaus baten deribazio sintaktikoa, pausoz pauso.

(38) (Zuk) (ni) ez ei nakarzu.

- i. Onartu dugun perpaus eredutik hasiko gara, EzS < PartS < DenbS hierarkia duen egitura batetik, alegia. Ez buruak [Ez] tasuna du, Part buruak [Part] eta Denb-ek [Denb]; Jok buruak, bere aldetik, hiru tasun horien baliozkotu gabeko ordainak ditu, [*uEz,uPart,uDenb*].

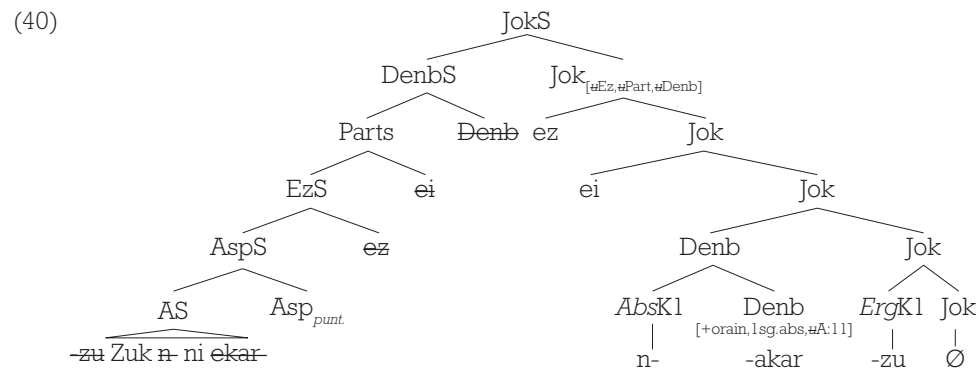

- ii. Ondotik, ezagun denez, aditz trinkoa osatzeko prozesuak bere bidea jarraitzen du. Bide horretan asetzen dira Jok buruko tasunak ere, eta Ez, Part eta Denb buruak Jok-era mugitzen dira. Buru mugimendua prozesu morfologiko huts gisa

ulertzen duen ikuspegiari helduko gatzazkio hemen³². Tasunon erkaketan egituraren hurrenkera jarraitzen da:

- (a) Jok-ek lehenik Denb aurkitzen du, horixe baita egituran goren dagoen burua, eta, beraz, Ez eta Part baino hurbilago Jok-etik. [nDenb] tasuna erkatu ostean, Denb-Jok mugimendua gertatzen da.
- (b) Ondoren Part aurkitzen du Jok-ek, egituran Jok-etik hurbilago dago-eta Ez baino. [nPart] tasuna erkaturik, Part Jok-era mugitzen da.
- (c) Azkenik, geratu den buru bakarrarekin bat egiten du Jok buruak, Ez-ekin alegia; [nEz] tasuna erkatu eta Ez-Jok mugimendua gertatzen da.

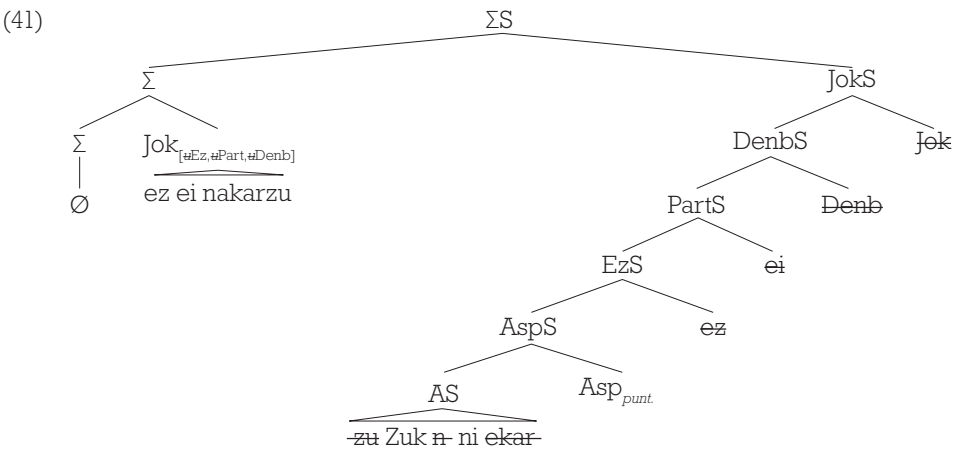
Mugimendu hurrenkera hori dela eta, [ez-Part-Lag] ordena lineala dugu emaitza. Mugimendu hauek lehenago Denb-Jok mugimendua gertatzen deneko unean jazotzen dira. Behin mugimenduok agiturik, ezeztapenak, partikula modalak eta aditz jokatuak hitz fonologiko bakarra osatzen dute.

iii. Gure adibide honetan ezeztapena egituran dagoenez, hartu dugun ezeztapenaren analisi ereduari jarraituz, ezeztapena, partikula modala eta aditz laguntzailea biltzen dituen hitz fonologikoa Σ burura mugitzen da³³.

32 Buru mugimenduak ondorio semantikorik ez duela dioten hurbilketak hainbat dira, Matushansky (2006), esate baterako.

33 (41)eko egituran, Jok burua, Σ a mugitzean, azken horren eskuinetara irudikatu dut, gainerako kasuetan buru mugimendua ezkerretara irudikatu dudari. Hauxe da erabili dudari irizpidea: sintagma buruaz-ken batera mugitzen diren buruak sintagma horren buruaren ezkerretara kokatu ditut, eta eskuinetara, osteraz, sintagma burulehen batera mugitzen diren buruak. Hala, Σ S burulehena denez, Σ -Jok hurrenkera irudikatu dut. Onarpen hau esplizitu egiteko beharraz ohartarazteagatik, eskerrak eman nahi nizkioke berrikusle anonimo bati.

Honaino egituraren osaera sintaktikoa. Nola lortzen dugu, ordea, dagokion interpretazioa? Lehenago esan bezala, artikulua honi dagokionez, buru mugimendua hainbat buru hitz fonologiko bakarra osatzeko mekanismotzat besterik ez dut ulertzen. Ez du, horrenbestez, efektu semantikorik.

DenbS > PartS > EzS hierarkia sintaktikoak 2.2. atalean Haddicanek (2008) planteaturiko arazoetako bat konpontzen digu: ezeztapenak partikula modalaren gaineko besarkadura zergatik ez duen hartzen azal diezaguke. Alabaina, partikularen interpretazioak perpaus osoari eragiten dion neurrian, DenbS gainera beharko luke PartS-k, onartu dugun egituraren ez bezala. Hori partikula modalen izaeratik gertatzen dela proposatzen dut, hau da, Potts-ek (2005) aipatzen duen elementu «besarkaduragabe»en zerrendan sartzen direla onartuz, partikula modalen interpretazioak proposizio osoari nola eragiten dion azal genezake.

Horrenbestez, laburrean, hau da proposatzen dudana. Jok buruak balioztatu gabeko hiru tasun ditu, [uEz] eta [uPart] hautazkoak, eta [uDenb]. Tasun horien Xede buruak Ez, Part eta Denb dira, buru bakoitzak bere tasunak ditu-eta. Jok buruak Komunztatu harremana sortzen du hiru buru horiekin eta, horren eraginez, Ez-Part-Denb-Jok(-Σ) buru mugimendua gertatzen da. Buru mugimendu horren funtzioa morfologiko hutsa da, [ez-Part-Lag/Tr] hitz fonologikoa osatzea du helburu, alegia, eta ez dakar ondorio semantikorik. Alabaina, partikula modalak egia baldintzetatik kanpo interpretatzen diren elementuak izanik, perpaus osoaren gaineko besarkadura hartzen dute, eta horrek azaltzen du perpausaren interpretazioa: Part(Denb>Ez).

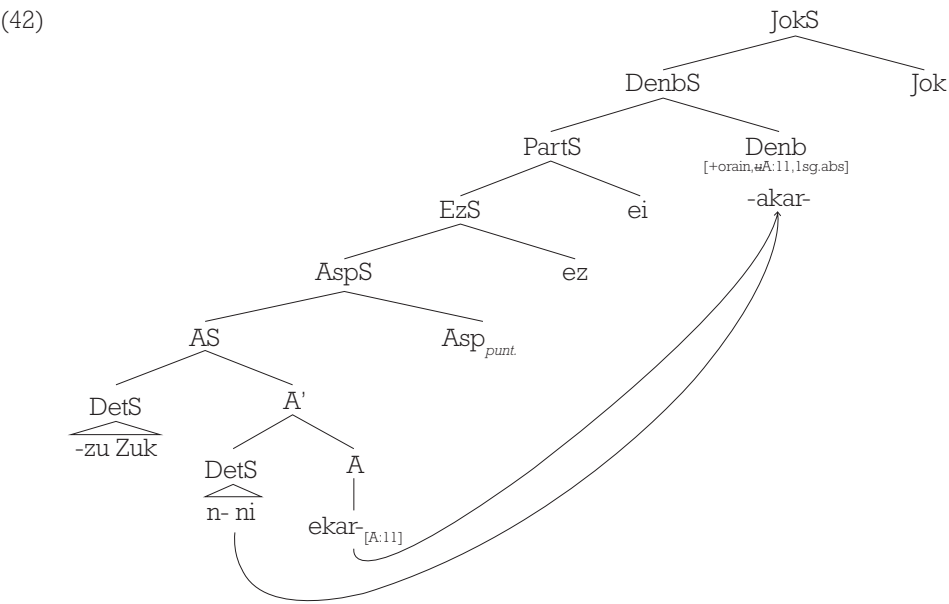
5 ONDORIOAK

Lan honetan euskal aditz trinkoen osajerako proposamen berri bat aurkeztu dut. Izan ere, Ortiz de Urbinak (1989, 1999) ezarritako perpaus ereduak eta euskarazko ezeztapenaren (Ortiz de Urbina, 1993, 1994) eta partikula modalen (Elordieta, 1997, 2001; Lizardi Ituarte, 2024; Monforte, 2020) analisiak taltza egiten dute aditz trinkoa

osatzeko A-Denb mugimendua proposatzen duten ohiko analisiekin (adb. Laka, 1993). Bestela esanik, Buru Mugimenduaren Murriztapena (Travis, 1984) onartzen badugu, bederen, partikula modalak eta ezeztapena AS eta DenbS artean sortzen diren buruak direla onartuz gero, trinkoak osatzeko A-Denb mugimendua hautsiko lukete tarteko proiektziook.

Horren aurrean bi bide posibletatik jo genezake. Batetik, aditz trinkoen osaerarako A-Denb ohiko mugimenduari bere horretan euts geniezaioke, ezeztapen eta partikula modalen analisirako beste hurbilketa bat bilatuz. Horixe da, esate baterako, Elordietak eta Haddicanek (2018) eta Haddicanek (2004, 2008) hautatzen duten bidea, bide haizu eta urragarria. Artikulu honetan, ordea, beste bidetik jo nahi izan dut, hau da, aditz trinkoa osatzeko modua birpentsatzea izan dut helburu gainerako elementuon orain arteko analisiari eutsirik, ikusteko ea bide horrek zabalik liraukeen. Proposatu dudan analisiak halaxe darakutsala dirudi.

Horretarako, Arregiren eta Nevinsen (2012) aditz laguntzaileen osaerarako proposa-
mena hartu eta aditz trinkoetara hedatzeko saioa egin dut. Funtsean, defendatu dudan
ideia nagusia hauxe da: aditz trinkoen osaketan, ez da A-Denb mugimendurik agitzen;
aitzitik, Denb buruak aditzaren propietate lexikoak Komunztatu bitartez jasotzen ditu
eta, Denb buruan pilatzen diren beste hainbat tasunekin batera, aditz trinkoaren ‘erro-
tzat’ hartu ohi denaren forma fonologikoa eratzen da, aditz laguntzaileen kasuan gerta-
tzen denaren antzera. Hala, bide honetatik, AS eta DenbS artean sortzen diren buruek
ez lukete A eta Denb buruen arteko lotura eragotziko, (42)ko egituran ikus daitekeenez.

Analisi honek, hala ere, argibide bat eskatzen du, alegia, aditz trinkodun perpau-
setan A posizioako aditz erroa zergatik ez den ahoskatzen azaldu behar du. Testuin-
guru horretan, A-k esponente arau isila duen ideia erabili dut horretarako (Arregi &

Nevins, 2014; Kennedy & Merchant, 2000): trinkoak osatzeko gauza diren aditzek bi esponente arau dituzte, (i) _Asp buruaren testuinguruan, fonologikoki ahoskatua eta (ii) isila (Ø), gainerako testuinguruetan, hots, trinkoetan. Azalpen horretatik, gainera, euskaraz trinkoak osa ditzaketen aditzen ezaugarri bereizgarriaren gaineko proposamena egin dut: trinkoak osatzeko gai ez diren aditzek Asp buruaren testuinguruan soilik jaso dezakete esponente araua, hau da, Asp-ekin buru konplexurik eratu ezean, ez dute interpretaziorik jasotzen eta, beraz, deribazioa hautsi egiten da. Euskarazko aditz gehienek Asp-ekin buru konplexua osatu behar dute esponente arau bat jasotzeko. Ideia horrek, gainera, aurreikuspen bat egiteko aukera ematen digu. _Asp testuingurutik kanpo esponente araua duten aditzek, hots, trinkoa osa dezaketenean, Ø morfema isilaren bidez gauza daitezke. Morfema isila izanik eta, gainera, markatua, aditz multzo murriz batek soilik duen esponente araua delako, pentsatzekoa da morfema isil markatu hori desagertzeko joera diakronikoa egon daitekeela, joera orokorra horixe izaten da eta. Hain zuzen ere, halaxe berresten digute datuek, mendeetan zeharreko joera diakronikoa aditz trinkoak osatzeko gai diren aditzen multzoa murrizterantzkoa izan dela ikusten da eta.

Proposamen honek Arregiren eta Nevinsen (2012) euskal aditz laguntzailearen eredu morfologikoa euskal aditz sistema osora zabaltzeko lehen aurrerapausoa dakar. Bide honetatik jarraituz gero, beraz, euskal aditz sistema osorako proposamen morfologiko bateraturantz egiteko aukera geneukake.

6 ERREFERENTZIAK

- Agirretxe, J.L., Lersundi, M. & Olaetxea, O. (1998). *Pasaiako hizkera*. Pasaiako Udala.
- Albizu, P. (1997). Generalized person-case constraint: a case for a syntax-driven inflectional morphology. In A. Mendikoetxea & M. Uribe-Etxebarria (arg.), *Theoretical issues at the morphology-syntax interface* (1.-34. or.). EHU.
- Albizu, P. (2001). Sobre la distribución sintáctica de las formas finitas del verbo vasco: condicionamiento léxico y sintáctico. *ASJU*, 35(1), 65-106. <https://doi.org/10.1387/asju.8817>
- Albizu, P. (2002). Basque verbal morphology: redefining cases. In X. Artiagoitia, P. Goenaga & J.A. Lakarra (arg.), *Erramu Boneta: Festschrift for Rudolf P. G. de Rijk* (1.-19. or.). EHU.
- Arregi, K. & Nevins, A. (2012). *Morphotactics. Basque auxiliaries and the structure of spellout*. Springer.
- Arregi, K. & Nevins, A. (2014). A monoradical approach to some cases of disuppletion. *Theoretical Linguistics*, 40(3/4), 311-330. <https://doi.org/10.1515/tl-2014-0014>
- Arriortua, A. (2017). *Perpaus ezeztapena euskaraz: tipologiatik hurbilketa berri baterantz* [Master Amaierako Lan argitaragabea]. EHU.
- Artiagoitia, X. (2003). Adjunct subordination. In J.I. Hualde & J. Ortíz de Urbina (arg.), *A grammar of Basque* (710.-762. or.). Mouton de Gruyter.
- Badihardugu. (2010). *Antzuolako aditz-taulak*. Badihardugu euskara elkarteak.

- Bayer, J. & Obenauer, H.-G. (2011). Discourse particles, clause structure, and question types. *Linguistic Review*, 28(4), 449-491. <https://doi.org/10.1515/tlir.2011.013>
- Biberauer, T., Holmberg, A. & Roberts, I. (2011). A syntactic universal and its consequences. *Linguistic Inquiry*, 45(2), 169-225. https://doi.org/10.1162/LING_a_00153
- Bjorkman, B. (2011). *BE-ing default: the morphosyntax of auxiliaries* [Argitaratu gabeko doktore-tesia]. MIT. <http://hdl.handle.net/1721.1/68911>
- Chomsky, N. (1995). *The minimalist program*. MIT Press.
- Duhalde, M. & Monforte, S. (2021). *Ahal*, mugaz gaindiko partikula. In O. Arbe-laitz, A. Latatu, M.J. Omaetxebarria & B. Urgell (arg.), *IV. Ikergazte, nazioarteko ikerketa euskaraz: giza zientzia eta artea* (27.-33. or.). UEU. <https://doi.org/10.26876/ikergazte.iv.01.03>
- Duguine, M. (2022). Aditz-azken baldintza mendeko perpausetan. In A. Arriortua, A. Lizardi, S. Monforte, L. Vela-Plo (arg.), *Kimu berriak euskal hizkuntzalaritzan* (137.-162. or.). UEU.
- Elordieta, G. (1997). *Morphosyntactic feature chains and phonological domains* [Argitaratu gabeko doktore-tesia]. USC.
- Elordieta, A. (2001). *Verb movement and constituent permutation in Basque*. LOT.
- Elordieta, A. & Haddican, B. (2018). Truncation feeds intervention. Two clause type effects in Basque. *Natural Language & Linguistic Theory*, 36, 403-433. <https://doi.org/10.1007/s11049-017-9381-0>
- Epelde, I. (2004). *Larresoroko euskara*. EHU.
- Etxepare, R. & Uria, L. (2016). Microsyntactic variation in the Basque hearsay evidential. In B. Fernández & J. Ortiz de Urbina (arg.), *Microparameters in the grammar of Basque* (265.-288. or.). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/lfab.13.10etx>
- Euskaltzaindia. (1987). *Euskal Gramatika. Lehen Urratsak II (EGLU II)*. Euskaltzaindia.
- Fernández, B. (2001). Absolutibo komunztaduradun ergatiboak, absolutibo komunztaduradun datiboak: Ergatiboaren lekualdatzetik datiboaren lekualdatzera. In B. Fernández & P. Albizu (arg.), *Kasu eta komunztaduraren gainean. On case and agreement* (147.-165. or.). EHU.
- Garmendia, J. (2014). A pragmatic analysis of the Basque particle *ote*. In I. Witczak-Pli-siecka (arg.), *Cognitive and pragmatic aspects of speech actions* (97.-116. or.). Peter Lang. <https://doi.org/10.3726/978-3-653-03213-0>
- Gutzmann, D. (2015). *Use-conditional meaning*. OUP. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198723820.001.0001>
- Halle, M. & Marantz, A. (1993). Distributed morphology and the pieces of inflection. In K. Hale & S.J. Keyser (arg.), *The view from building 20: essays in honor of Sylvain Bromberger* (111.-176. or.). MIT Press.
- Harley, H. (2014). On the identity of roots. *Theoretical Linguistics*, 40(3/4), 225-276. <https://doi.org/10.1515/tl-2014-0010>
- Kayne, R. (1994). *The antisymmetry of syntax*. MIT Press.
- Kennedy, C. & Merchant, J. (2000). Attributive comparative deletion. *Natural Language & Linguistic Theory*, 18(1), 89-146. <https://doi.org/10.1023/A:1006362716348>

- Laka, I. (1990). *Negation in syntax. On the nature of functional categories and projections*. Cambridge.
- Laka, I. (1993). The structure of inflection: a case study in X⁰ in syntax. In J.I. Hualde & J. Ortiz de Urbina (arg.), *Generative studies in Basque linguistics* (21.-70. or.). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/cilt.105.02lak>
- Larrañaga, J. (a.g.). *Mutrikuko euskara* [liburu argitaragabea].
- Lizardi Ituarte, A. (2022). *Ahaletik alera: partikula baten gramatikalizazio bidaia*. In D. Krajewska, S. Monforte & E. Zuloaga (arg.), *Aziti Bihia: euskal filologia eta hizkuntzalaritzaren adarrak* (123.-145. or.). EHU.
- Lizardi Ituarte, A. (2024). *Linkings the sentence to discourse: a syntactic, semantic and pragmatic analysis of Basque discourse particles* [Doktore-tesia, EHU]. ADDI. <https://addi.ehu.eus/handle/10810/71980>
- Makazaga, J.M. (2009). *Elgoibarko ahozko euskara*. EHU; Euskaltzaindia.
- Matushansky, O. (2006). Head movement in linguistic theory. *Linguistic Inquiry*, 37(1), 69-109. <https://doi.org/10.1162/002438906775321184>
- Monforte, S. (2020). *Galderetako -a, al eta ote partikulak euskaraz. Sintaxia, mikroal-dakortasuna eta interpretazioa* [Doktore-tesia, EHU]. ADDI. <https://addi.ehu.eus/handle/10810/49782>
- Ortiz de Urbina, J. (1989). Dislocaciones verbales en estructuras de polaridad. *ASJU*, 23(2), 393-410. <https://doi.org/10.1387/asju.8051>
- Ortiz de Urbina, J. (1993). Checking domains in Basque and Breton. *ASJU*, 27(3), 751-776. <https://doi.org/10.1387/asju.8573>
- Ortiz de Urbina, J. (1994). Verb initial patterns in Basque and Breton. *Lingua*, 94, 125-153. [https://doi.org/10.1016/0024-3841\(94\)90023-X](https://doi.org/10.1016/0024-3841(94)90023-X)
- Ortiz de Urbina, J. (1999). Force phrases, focus phrases and left heads in Basque. In J. Franco, A. Landa & J. Martin (arg.), *Grammatical analyses in Basque and Romance linguistics. Papers in honor of Mario Saltarelli* (179.-194. or.). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/cilt.187.11urb>
- Potts, C. (2005). *The logic of conventional implicature*. OUP. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199273829.001.0001>
- Rezac, M. (2006). *Agreement displacement in Basque: derivational principles and lexical parameters* [eskuizkribua]. EHU.
- Rezac, M. (2008). The forms of dative displacement: From Basauri to Itelmen. In X. Artiagoitia, & J.A. Lakarra (arg.), *Gramatika jaietan: Festschrift for Patxi Goenaga* (709.-724. or.). EHU. <https://doi.org/10.1387/asju.9839>
- Salaberri, I. (2021). The word order of negation in the history of Basque. A linguistic and sociolinguistic approach. *Diachronica*, 38(2), 259-301. <https://doi.org/10.1075/dia.19024.sal>
- Salaburu, P. & Lakar, M. (2006). *Baztango mintzoa: gramatika eta hiztegia*. Euskaltzaindia.
- Struckmeier, V. (2014). Ja doch wohl C? Modal particles in German as C-related elements. *Studia Linguistica*, 68(1), 16-48. <https://doi.org/10.1111/stul.12019>
- Travis, L. (1984). *Parameters and effects of word order variation* [Argitaratu gabeko doktore-tesia]. MIT.
- Zuazo, K. (2010). *Sakanako euskara. Burundako hizkera*. Euskaltzaindia.
- Zubeldia, L. (2010). *Omen partikularen azterketa semantikoa eta pragmatikoa* [Argitaratu gabeko doktore-tesia]. EHU.